رۆڵی ساطیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی عوروبە و ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا... کامیار سابیر

رۆڵی ساطیع ئەلحوصریی، لە فاشیزمی عوروبە و ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا
پەند و دەرسی زۆر، بۆ نەوەی نوێی کورد

کامیار سابیر

لەسەر تێکهەڵکێشییەکانی عوروبە و کوردایەتیی، لە کاتی خوێندنەوە و گەڕان بە دوای سەرچاوەی جۆراوجۆردا، رێگەم کەوتە سەر کتێبێک(الطائفية السياسية ومشكلة الحكم في العراق) واتە طائیفییەتی سیاسیی و گرفتی حوکمڕانیی لە عێراقدا، لەناو ئەم کتێبەدا، بەشی شەشەمی، بەناوی (دور ساطع الحصري في ترسيخ الطائفية)ە، واتە رۆڵی ساطیع ئەلحوصریی لە جێکەوتکردنی طائیفییەتدا کە لە خوارەوە، وەرگێڕانە کوردییەکەی دەخوێنیتەوە. ئەم کتێبە، لە نووسینی د. عەبدولخالیق حوسێنە کە جەڕاحێکی بەصراوییە(فاو- بەصرە). ئەو، دەمێکە لە لەندەن دەژیێت و ماوەیەکی زۆریشە، خەریکی لێکۆڵینەوەی فیکریی و سیاسییە. بەهۆی ناساغییەوە، دەستبەرداری پیشەی پزیشکیی بووە.

بەوردیی و بە پەلە کە ئەم بەشەم، خوێندەوە، حەزمکرد، بە تەواویی بە زمانی کوردیی وەریبگێڕم، بەڵام بەهۆی بێکاتییەوە،، هەموویم، بۆ نەکرا. هەرچۆنێک بێت، ئەمە پوختەیەکی کورتکراوەی بەشی شەشەمی ئەو کتێبەیە کە بە زمانی کوردیی، وەرمگێڕاوە. دەکرێ بگوترێ، نزیکەی ٨٠%ی بەشی شەشەمم وەرگێڕاوە. خوێندنەوەی ئەم بەشە، ئەو حەقیقەتەت بۆ پشتڕاست دەکاتەوە کە تێکستی کوردیی، چەند کۆڵەوارە لەسەر مەسەلەی ناسیۆنالیزم بە گشتیی ، ناسیۆنالیزمی نەژادیی و ناسیۆنالیزمی طائیفیی بەتایبەتیی؟ تێدەگەیت، نووسەری کورد و سیاسیی کورد، لەگەڵ ئەوەی ناوی نراوە حیزبە سیاسییە کوردستانییەکان، جوعبەیان چەند خاڵییە لە تێکستی فیکریی، مەعریفیی، کولتووریی و سەرەنجامیش سیاسیی بەگشتیی و بە تایبەتییش، لەمەڕ عیللەتی ناسیۆنالیزم ومەعریفەی سیاسیی ،

هەروەها لەمەڕ تێکهەڵکێشییەکانی عوروبە و کوردایەتیی کە چۆن کوردایەتیی، لە هەژموونی عوروبەوە فەرمۆڵە بووە و چۆن "کۆپی"ی ئەوی کردووە تەوە؟

بەبێ تێگەیشتن و ئاشنابوون بە فیکری ساطیع ئەلحوصریی، ناتوانین لە فەرمۆڵەبوونی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و عوروبە، بە تەواویی تێبگەین. هەروەها بەبێ تێگەیشتن لەو فاشیزمە سیاسیی، ئایدیۆلۆژیی و فیکرییەی ئەلحوصریی، ناتوانین، لینکە بەهێزەکانی نێوان کوردایەتیی و عوروبە بدۆزینەوە، بە تایبەتییش، چۆن کوردایەتیی لە ئاستانەی فیکر و روئیای سیاسییدا، بە مووش، لە عوروبە، لاینەداوە؟ تەنانەت، خودی چەمکی کوردایەتیی، چۆن لە لە کوردییەت(کردیة) ەوە کە لە عەرەبییە(العربیة) وە بیراز کراوە و بووە بە کوردایەتیی؟ هەروەها، چەند لاساییکردنەوەیەکی زمانیی، کولتووریی، سیاسیی و فیکریی زۆر جاهیلانە و ئەحمەقانەیە؟ تەنانەت ئاکاری عەشایەرییانەی مونەوەرەکانی کوردایەتیی(دارکاریی و شەقکاریی خوێندکاران، لە پۆلەکانی خوێندندا)، لە ئوستاذەکانی فاشیزمی عوروبییەوە هاتووە و لە ماستەرمایندەکەیەوە(ئەلحوصریی)، هێنراوەتە ناو پرۆگرامی خوێندنی عێراقەوە و تێکەڵ بە مەراڵەی پەروەردە وخوێندن کراوە.

ئەمەی خوارەوە، پوختەی وەرگێڕانەکەیە:-

ساطیع ئەلحوصریی(١٨٨٠-١٩٦٨) لە یەکەمین رائیدەکانی بزوتنەوەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. رۆڵێکی گەورەی لە جێکەوتکردنی طائیفییەتدا لە دەوڵەتی مۆدێرنی عێراقدا هەبوو. بەحەق، عەڕابی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. لە بەشی پێشووی کتێبەکەدا، باسی ئەوەمان کرد لە شۆڕشی بیستدا، هەلومەرجێکی باش، بۆ نزیکبوونەوەی ئەهلی شیعە و ئەهلی سوننە، بەدیهات، بەڵام ئینگلیزەکان کە داگیرکاری عێراق بوون، ئەمە ناڕەحەتیکردن و بەشوێن تۆڵەوە بوون. هەندێک پێیانوایە کە ئینگلیزەکان ،بە تایبەتیی، ئەلحوصرییان ، بە مەبەستی طائیفیی، بەرەو عێراق، هێنا.
رۆڵی ئەلحوصریی، هەر بە سنوورەکانی عێراقەوە نەوەستا، بەڵکو تەشەنەی سەند بۆ زۆر بواری سیاسیی، فیکریی و پەروەردەیی، لە وڵاتانی عەرەبیی تردا. ئەو کە موفەکیرێکی پانوپۆڵ بوو، ژمارەیەکی زۆر کتێبی لەسەر فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، هەیە. پاش ئەوەی لە ١٩٤١ دا، عێراقی بەجێهێشت، بە فەیلەسوفی عوروبە، ناسێنرا. بە ئەوەی مافی خۆی بدەینێ، شایەنی ئەوەی هەیە کە هەڵوەستە، لەسەر رۆڵی ئەو، لە جێکەوتکردن و هاندانی نەعرەتەی طائیفیی لە عێراقدا

بکەین.

لەبەر گرینگیی بەچوونەکانی ئەلحوصریی، پاش مردنی، بوو بە بابەتی توێژەران، لە چەندین توێژینەوە و ماستەرنامەی زانکۆییدا، نەک هەر لە وڵاتانی عەرەبیی، بەڵکو لە ئەمەریکا، روسیا و چەندین وڵاتی تریش، توێژینەوەی لەسەرکرا. یەکێک لەو توێژینەوە گرینگانە، کتێبەکی بەنرخی توێژەرێکی ئەمەریکییە بەناوی ویلیام ئێل(L) کلیڤلاند، مامۆستای زانکۆی Princeton بە ناونیشانی(ئەلحوصریی، لە فیکری عوثمانییزمەوە بۆ فیکری عەرەبییزم) ، هەروەها کتێبەکی تری توێژەرێکی روسیی بەناوی تیخۆنۆڤا، بەناونیشانی (ساطیع ئەلحوصریی، رائیدی رەوتی عەلمانیی، لە فیکری ناسیۆنالیزمی عەرەبییدا). کتێبەکەی کلیڤلاند، لەم ئاقارەدا ، بە یەکێک لە گرینگترین سەرچاوەکان دەژمێردرێ.

کلیڤلاند، ژیانی ئەلحوصریی بە سێ قۆناغ، دابەش دەکات. قۆناغی یەکەمی لە خزمەتی دەوڵەتی عوثمانییدا خەرج کردووە. دیارە ئەلحوصریی، ویستوویەتی، بە بەدەنگیی و خامۆشیی دیزە بەدەرخۆنەی بکات. کلیڤلاند، توانیتی، رەزامەندیی حکومەتی تورکیا بەدەست بهێنێت، بۆ بەدەستهێنانی ئەو دەکیومێنتە مێژووییانەی کە تایبەتن بە ژیانی ئەلحوصریی لەسەردەمی عوثمانییەکاندا، توێژەر، ئەم قۆناغە شاراوەیەی دۆزیەوە.

گومان، لەسەر رەچەڵەکی ئەلحوصریی، هەیە. خۆی بانگەوازی ئەوە دەکات ، گوایە لە سیلالەی ئیمامی عەلییە، نازناوی ئەلحوصرییش دەگەڕێتەوە بۆ شارۆچکەیەک لە یەمەن، بەلام محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی لە کتێبەکەیدا(یادەوەرییەکانم ج ١) باسی ئەوە دەکات کە پرسیاری لە زۆرێک لەو یەمەنییانە کردووە کە بینیونی، لەسەر ناوی ئەلحوصریی، ئەوان، نکۆڵییان لێیکردووە کە شوێنێکی وا هەبێت.

ئەم قۆناغی یەکەمە لە ژیانی ئەو، چل ساڵ دەخایەنێت کە قۆناغی عوثمانییەکان بوو، لە ئیستانبوڵ و پاریس، ژیاوە و لەو ماوەیەشدا، خۆی تەثقیف کرد. لەم قۆناغەدا یەکێک لەهەرە داکۆکیکارە ناودارەکان بوو کە داکۆکیی لە فیکری عوثمانییەکان دەکرد دژی ئەو روانگانەی کە داوای دابەشبوونی دەوڵەتی عوثمانییەکانیان، لەسەر بناغەی نەژادیی و نەتەوەیی، دەکرد. ئەم دژایەتییەشی لە جوغزی دینییەوە نەبوو، چونکە ئەو هیچ کاتێ، لە ئیسلامەوە نزیک نەبووە. تەنانەت لەو قۆناغەی لە تورکیا ژیاوە، عەرەبێکی ناسیۆنالیست،

نەبووە. کاتێکیش جەمال پاشا لە سوریا، ناسراو بە جەمال سەفاح، ناسیۆنالیستە عەرەبەکانی لەسێدارە دەدا، لەناویاندا عەبدولغەنیی ئەلعریسیی ، هەروەها عەبدولکەریم خەلیل کە برادەری ئەلحوصریی بوو، تەنانەت بە وشەیەکیش بە پرسەی برادەرەکەی بەشداریی نەکرد. خۆی لە جەوانانی تورک بوو، لەگەڵ مۆدێرنکردنی عوثمانییەکاندا بوو، دژی ناسیۆنالیزمی عەرەبییش بوو. هەڵوێستی خۆی نەگۆڕی تا کەوتنی عوثمانییەکان لەجەنگی جیهانیی یەکەم کە بەشە عەرەبییەکانی لێ جیابووەوە و وڵاتانی عەرەبیی دروست بوون .

شایانی باسە، لە کۆتایی سەردەمی عوثمانییەکاندا، برای ساطیع ئەلحوصریی کە ناوی بەدیع بەگ بوو، موتەصەڕیفی لیوای ناصیرییە بوو. حکومەتی مەرکەزیی لە ئیستانبووڵەوە، پلانی تیرۆرکردنی طالیب نەقیبی داڕشت کە لە بانگهێشتکارانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی بوو. پلانی ئەم تیرۆرکردنە، درا بە سەرکردەیەکی عەسکەریی تورک، لە بەصرە، بەناوی فەرید بەگ، بەڵام گرووپی نەقیب وریاتربوون و بە فێڵەکەیان زانی. هاوکات، طالیب نەقیب، بەیاری دا، ئەوان بکات بە خۆراکی ژەمی نیوەڕۆ، پێش ئەوەی ئەوان، ژەمی ئێوارەی پێوە بخۆن. ئەم رووداوەش، پێدەچێ کاریگەرییەکی قووڵی لە وروژاندنی ئەو حیقدەی ساطیع ئەلحوصرییدا هەبێت کە دژی عێراقییەکان، لە هەڵسوکەوتەکانی دواتریدا، هەیبوو.

کاتێ مەملەکەتی عەرەبیی سوریی دروست بوو، ئەلحوصریی، هەڵوێستی سیاسیی خۆی گۆڕی و گەشتی بە شام کرد. لە ساڵی ١٩٢٠ دا، کاتێ لە چل ساڵییدا بوو، پەیوەندیی بە گرووپی شەریفی مەککەوە (ئەمیر فەیصەڵ بن حوسەین) کرد و بە مودیری مەعاریف، دەستنیشانکرا. لێرەوە قۆناغی دووەمی ژیانی دەستیپێکرد. زمانی عەرەبیی نەدەزانی، بەهۆی ئەم عەرەبییەنەزانینەوە، سورییەکان، رقیان لێیهەڵگرت. ئەو تورکیی وەکو زمانی زگماک دەزانی و زمانی فەرانسیشی وەکو دووەم زمان، دەزانی.

پاش کەوتنی مەملەکەتی سوریی، بەهۆی رووداوەکەی میسلەنەوە ، گەڕایەوە بۆ ئیستانبوڵ، دواتر بۆ ئیتاڵیا و سەرەنجامیش بۆ قاهیرە، بەدوای کارێکدا لە وانەگوتنەوەدا، سەراغی دەکرد. بەهۆی دەستەودائیرەی ئینگلیزەکانەوە ، گوێبیستی ئەوە بوو کە پلانێک هەیە بۆ دامەزراندنی مەملەکەتی عێراق و دامەزراندنی فەیصەڵ، بە مەلیکی عێراق، لێرەوە عەوداڵی هەلومەرجی عێراق و خەڵکەکەی بوو. خۆی بە شاعیری عێراقیی، عەبدولموحسین کاظمیی ناساند کە لە قاهیرە دەژیا (تا مردنی لە ساڵی ١٩٣٥دا، هەر لە قاهیرە بوو). هەموو ئەوەی،

ئەلحوصریی، گرینگیی پێدەدا کە طائیفەیەکی بەرینی شیعە هەن و لەلایەن عوثمانییەکانەوە، دەچەوسێنرانەوە. بەیاری دا، بە گرووپی فەیصەڵی دووەمەوە، پەیوەندیی بکات (2)
ئەلحوصریی گەیشتە بەغداد لە ئابی ١٩٢١ دا، لەرێوە، دەستیکرد بە مەترسییترین قۆناغی ژیانی کە بەشاراوەیی لای خوێنەری عەرەب، ماوەتەوە. لە کاتێکدا قۆناغی کۆتایی ژیانی، بە وردەکاریی زۆر بەنرخ، ناسراوە . پاش ئەوەی عێراقی بەجێهێشت، لە ساڵی ١٩٤١ دا و تا مردنی، کۆمەڵێ کتێب و بڵاوکراوی گرینگی نەتەوەیی بڵاوکردەوە.

حەسەن عەلەویی دەڵێ” ئەلحوصریی، هیچ پەیوەندییەکی لەگەڵ هیچ تاکێکی عێراقییدا دروست نەکرد، لە ماوەی بیست ساڵ، لە ژیان و کارکردنی لە عێراق، دانی خۆری بە عێراقدا نەنا، بەڵام زۆری لەسەر عەجەم نووسی. هەروەها باسی ئەوەیشی کردبوو کە دوژمنایەتییەکی زۆریان کردووە و موئامەرەی زۆری لێکراوە. لە ماوەی شەش مانگی یەکەم گەیشتنی، بە بەغداد، لەگەڵ ئینگلیزەکاندا (کۆرنوالیس، گاربرێت، والمس بیڵ، دواتریش لەگەڵ سمیثدا کۆمەڵێ پەیوەندیی ڕۆحیی و دۆستانەی بەست” (3)

ئینگلیزەکان، پشتیان بە ئەلحوصریی دەبەست، بۆ جێبەجێبوونی سیاسەتەکانی بریتانیا ، وەکو عەڕابی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی و بەستنەوەی بە طائیفییەتەوە، سوودیان لێی بینی. ئەمەش بۆ چەوساندنەوەی ٤/٥ ی عەرەبی عێراق و بێبەشکردنیان لە مافی هاووڵاتییبوون، لە وڵاتەکەی خۆیاندا، ئەمانە هەمووی خرایە بەرنامەوە. ئەو، زۆر بە باشیی هەوڵی بۆ جێکەوتکردنی ئەم نەخشە طائیفییە دا و لەو ماوەیەی لە عێراق، مودیری مەعاریف بوو. ئەلحوصریی، هیچ ئینتیمایەکی بە دەوڵەتێک نەبوو کە بیست ساڵ تێیدا ژیا، هاوکات هەستی دانیشتووانەکەی دەرهەق بە مێژووەکەیان و دابونەریتەکانیان، نە بەهەند وەردەگرت و نە دانیشی پێدا دەنا.

فەلسەفەی ئەلحوصریی،
کلیڤلاند، جەخت لەوە دەکاتەوە کە ئەلحوصریی، بەلای فیکری ڕۆشنگەریی چینی ناوەڕاستی(وردە بۆرژوازیی) ئەوروپییدا وەرچەرخا، نەک بەلای بۆچوونە چاکسازییەکانی جەمالەدینی ئەفغانیی و محەمەد عەبدە، ڕۆڵی چاودێریکی بیانیی دەبینیی کە لە بەرزاییەکانی ئەو باڵاخانە کۆمەڵایەتییانەوە ، بۆ چواردەوردا دەڕوانی(٤)…

ئەلحوصریی، کەوتبووە ژێر کاریگەریی فەلسەفەی فیختە و هیگڵەوە، بەپێی فیکری ئەم دوو فەیلەسوفە ئەڵمانییەی وەرگرت و بە فیکری

ناسیۆنالیزمی عەرەبیی، زیاد کرد.لەم روانگەیەوە، توێژەرێکی ئەمەریکیی ج.هایم، ئەوە باس دەکات کە ئەلحوصریی چۆن کەوتووەتە ژێر کاریگەریی ئەوانەوە کە حەقیقەتی مەسەلەکە ئەوەیە” پێشکەشکردنی فیختە و هیگل لە وێنەی عەلامەی فیکری عەرەبیی ئیسلامییدا” لە ئەستۆ گرتووە؟ لە شوێنێکی تر، دەڵێ” پەنابردنی ئەلحوصریی بۆ داڕشتنەوەی ثیۆرییەکەی لە قاڵبگەلێکدا کە لەگەڵ ئیسلامدا بگونجێن، ئەمەش وەکو” ئەوەی لە فیختەوە وەریگرتبێت نەک لە قورئانەوە کە سەرچاوەی ئیلهامی بێت”(٦). ئەمە شتێکی نامۆ نییە بۆ ئەلحوصریی، سەرسام بە فەلسەفەی ئاڵمانیی(هیگل و فیختە) کە فاشیزم بنیات بنێ لە تەنظیرە ناسیۆنالیستییەکەیدا، کلیڤلاندیش ئەم شتە لەسەر ئەلحوصریی جەخت دەکاتەوە و دەڵێ” ئەو سیستەمەی کە ئومێدەکانمانی پێوە بەستینەوە و هەوڵی بۆ بدەین، سیستەمێکی فاشییانەیە.” (٧)

ئەلحوصریی، نکۆڵی لە هەڵوێستی خۆی لەسەر دیین و رۆڵی خۆی لە عوروبەدا، ناکات. وێڕای ئەوەی کە جەخت لە” رۆڵی مەزنی بە وێنەی دەرکەوتنی ئیسلام دەکات لە دروستبوونی ئوممەی عەرەبیی و فراوانکردنی مەوداکانی عوروبە” لەگەڵ ئەوەشدا، راستگۆیانە گوتی” لەگەڵ هەمووو ئەوانەشدا، وای نابینم کە توێژینەوەکانم بواری ئەوەیان نەدا و پێویستیش نەبوو کە دیین ببێ بە یەکێک لە موقەوەماتە سەرەکییەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی”. وێڕای ئەمانەش” بزوتنەوەی ئیسلامیی، وەرچەخانێکی مەترسیداری بەسەر بارودۆخی عەرەبدا هێنا… کە بەتەواویی وابەستەی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی نەما ، لەبەرئەوەی هەندێ گرووپ، تەعریب بوون، بەئەوەی ئایینی ئیسلام، وەرگرن. پێچەوانەی ئەوەش، هەندێ گرووپی تر، دیینی ئیسلامییان وەرگرت، بەئەوەی زمانی عەرەبیی وەربگرن.” (٨)

رۆڵی ئەلحوصریی لە “پەروەردە”دا

ئەلحوصریی، بە مودیری مەعاریف دامەزرێنرا، سەرەڕای ئەوەش راوێژکاری مەلیک بوو. لە رووداوەکانی دواتردا دەرکەوت کە قسەی لەسەروو قسەی وەزیری پەروەردەشەوە، بوو. تەنانەت هەندێجار لەسەروو قسەی مەلیکیشەوە بوو، لەبەرئەوەی لەلایەن ئینگلیزەکانەوە، پاڵپشتیی دەکرا، چونکە راسپێردرابوو، بەدەستوری ئینگلیزەکان، ئەرکەکەی بڵاوکردنەوەی طائیفییەت و دوژمنایەتیی شیعە بوو. هەروەها، گومانکردنە سەر عەرەببوونی شیعە و وەصفکردنیان بە عەجەمیی و شعوبیی(مەبەست لەی پۆپۆلیزمە= شەعبەوییەت- وەرگێڕ)

جەدەستی ئەلحوصریی بە پرۆگرامەکانی خوێندنەوە، لە ئاراستەکردنی خوێندکارانی قوتابخانەکان بە نامۆبوونی عێراقییەکان بە توراثی ئەدەبییان، لەو کتێبانەی تایبەت بوون بە ئەدەبی عەرەبیی و مێژوو، زۆر کاریگەر بوو. ئەو، ناوی یەک ئەدیب و شاعیری عێراقیی، نە لە دێرینەکان و نە لە نوێکان، نەهێناوە کە ڕەچەڵەکیان شیعە بووبێت. ئەمە، سەرەڕای ژمارەی زۆریان و ڕۆڵی گەورەیان لە خزمەتکردنی ئەدەبی عەرەبیی، لە نموونەکانیان، ئەلکومیت بن زەیدلئەسەدیی، موتەنەبیی، مەعەرریی، هاوچەرخەکانیش، محەمەد ڕەضا ئەلشەبیبیی، مەهدیی ئەلمەخزومیی، باقر ئەلشەبیبیی، فەقیهو شاعیری گەورە محەمەد سەعید ئەلحبوبیی و جەواهیریی، ئەم دەخەش بەدرێژایی سەردەمی مەلیکیی درێژەی هەبووە. لەبەرامبەریشدا، جەختی خستبووە سەر ئەدیب و شاعیرانی عەرەب لە سوریا، میصر و وڵاتانی تر، جگە لە عێراقییەکان.

شایانی باسە، ئەوە ئەلحوصریی بوو کە سزای لێدان و دەرکردنی خوێندکارانی هێنایە ناو قوتابخانەکانەوە، ئەو سزا زەلیلەی کە زانستی دەروونناسیی سەلماندوویەتی کە شوێنەواری دەروونیی تێکشکێنەر لەسەر کەسایەتیی خوێندکار و ئاییندەی دروست دەکات و پاڵی پێوە دەنێت کە پەنا بە توندوتیژیی بەرێت لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا.***

***

((بەم بۆنەیەوە، پێشنیار بە بەرپرسانی سیستەمی پەروەردە ،لە عێراقی نوێدا، دەکەم، بە ئەوەی نەوەی ئێستا و نەوەکانی ئاییندە، بە پەروەردەیەکی زانستیی دروست، پەروەردە بکرێن، بە ئەوەی لە گرێی دەروونیی و لادانی مەرامیی بپارێزرێن، داوا لە دەسەڵاتی تەشریعیی دەکەم کە قانونێک دەربکەن، لەهەموو قۆناغەکانی خوێندندا، قەدەغەی سزادانی جەستەیی و دەروونیی بکات.)))

ڕۆڵی ئەلحوصریی لە بە طائیفییکردنی دەسەڵاتدا

ئەوەی باسکرا، دەزانین ڕۆڵی ئەلحوصریی لە بنیاتنانی دەوڵەتی عێراقی نوێدا، لەسەر بناغەی طائیفیی بوو کە حکومەتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراق، دژی زۆرینەی گەلی عێراق، لە حکومەتەکەی عەبدولڕەحمان نەقیبەوە بە صەدام حوسێن، بە سەختیی دەستیان پێوەگرتبوو. جگە لەو ماوەیەی حکومەتی شەهیدی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ کە سەرکردەی کۆچکردوو، عەبدلکەریم قاسم، سوور بوو لەسەر ئەوەی مامەڵەی عێراقییەکان بە یەکسانیی بکات، دوور لە هەڵاواردنی نەژادپەرستانە، طائیفیی، عەشایەریی و ناوچەگەریی..هەربۆیە بەوپەڕی

شەڕانگێزییەوە، تەڵەیان لێکردەوە.

کەمپەینەکەی ئەلحوصریی و حکومەتی” نوخبە” گومانیان دەخستە سەر ئەوەی شیعە، عەرەب بن کە تا ئەم ساتەش، درێژەی هەیە. ئەوەی زانراوە کە عەشائیرەکانی ناوەڕاست و باشوور، لە نەسڵی عەرەبن. هەر جێگەی مەهزەلەیە، پێداویستیی ئەوە باسبکرێ کە داکۆکیی لە عەرەببوونیان بکرێ، ئەوانیش عەشائیرەکانی تەمیم، خەزاعیل، زوبێد، ڕەبیعە، خەفاجە، ئال فتلە، جبوور، بەنی حەجیم، بەنی ئەسەد، ئەرزیرج، بەنی کەعب، بەنی لام، شەممەر، عەنزە...و تاد. هەموو ئەوانە، تێکەڵ بوون لەگەڵ نەتەوەکانی میزۆپۆتامیادا، لە سۆمەرییەکان، ئەکەدییەکان، بابلییەکان، ئاشورییەکان و کەلدانییەکان...تاد. بە تێپەڕبوونی کاتیش ئەم ڕەچەڵەکە جۆراوجۆرانەی مرۆڤایەتیی، تێکەڵبوونە لە بوتەقەیەکدا کە نەتەوەی عێراقیین.

حەسەن عەلەویی، هەڵوەستەکانی ئەلحوصریی لەسەر عێراق، کورت دەکاتەوە بەمشێوەیە(١٠)؛-

ئەنتی نیشتمانپەروەرانی عێراقیی بوو تا ڕادەی قین، سوننە بووبێت، یان شیعە.
ئەنتی عێراقییە شیعەکان بوو، نیشتمانپەروەر بووبن یان بەکرێگیراو
ئەنتی کورد بوو، لەهەردوو بارەکەدا

فیتنەی ئەنیس ئەلنصولیی

هەرکاتێک بریتانیا ویستبێتی پەیماننامەیەکی ناڕەوا دەرهەق بە عێراق، واژۆ بکرێ، ئیعازی دەدا بە ئەلحوصریی کە هەستێ بەکارێک، بۆ ئەوەی یەکڕیزیی نیشتمانیی تێکبدات، ئەمەش بە نانەوەی فیتنەیەکی طائیفیی بەسەرقاڵکردنی گەل و چەواشەکردنیان بە کێشەی لاوەکییەوە، تا پەیماننامەکە، تێدەپەڕێنرا. کاتێ بریتانیا، ویستی ڕێککەوتنامەی نەوت، واژۆ بکرێ، ئەلحوصریی وانەبێژێکی لوبنانیی هاوردە کرد بۆ وانەوتنەوە لە عێراقدا، ناوی ئەنیس ئەلنصولیی بوو. ئەم کابرایە هەستا بە بڵاوکردنەوەی کتێبێک، هێرشی کردبووە سەر ئیمامی عەلیی، بەسەر خوێندکارانی قوتابخانەکانیدا سەپاندبوو، ئەمەش کارێکی پیلان داڕێژراو بوو، تەحەدای هەستی عێراقییەکانی دەکرد و کۆمەڵێ ئاژاوەی زۆری نایەوە.

فیتنەیەکی طائیفیی تر

لە حوزەیرانی ١٩٣٣ دا، حکومەتی ڕەشید عالیی گەیلانیی دەرگیری کێشەیەکی طائیفیی بوو کە یەکەم بەسەرەکەی لەوەوە دەرکەوت کە کتێبێک بڵاوبووەوە بە ناوی "عوروبە لە تەرازوودا"، کەسێک نووسیبووی بە ناوی عەبدولڕەزاق ئەلحەسەن کە لە وەزارەتی مەعاریفی عێراقیی ئیشی دەکرد و لە ژێر فەرمانی حوصرییدا بوو. لە کتێبەکەیدا، باسی فیکرێکی کردبوو کە ناوەڕۆکەکەی ئەوە بوو گوایە شیعەکانی عێراق، عەرەب نیین، بەڵکو لە مەجوسییە کۆنەکانەوە هاتوون. ئەوانەی لە عێراقیشن، ئەوە پاشماوەی ساسانییەکانن، شیعەکانیشی وا وەصفکردبوو کە وەلائیان بۆ ئێران هەیە، مێژووەکەیشیان، هەمان مێژووی شعوبییەکانە.

ئەم کتێبە، توڕەییەکی زۆری لەناو شیعەکاندا لێکەوتەوە، بەتایبەتیی لە شارە پیرۆزەکان، مێژوو دووبارە دەبێتەوە، کاتێ هەمان تۆمەت، بوونی هەیە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆدا کە ڕوو لە شیعەکانی عێراق و سەرکردە سیاسییەکانیان دەکرێ. ناڕەزایەتییەکان گەیەندران بە دەسەڵاتداران لە نەجەف، کەربەلا، حیللە، کوفە، شار و شارۆچکەکانی تر، هەڕەشەکان، کاری توندوتیژیی و هێرشکردنە سەر دائیرەکانی حکومەتی لێکەوتەوە. سەرەنجام، حکومەت ناچاربوو، کتێبەکە بکێشێتەوە و دادگایی نووسەرەکەی بکرێ و بە زیندان بسەپێردرێ (١٤). دانەری نامیلکەکە (عەبدولڕەزاق) لە دەستەودایەرەی نوریی سەعید بوو، دواتر دەرکەوت کە یاسین هاشمیی لە پشتییەوە وەستاوە و بە شەخصییش، طەها ئەلهاشمیی، پێژراندبووی(قبوڵی کردبوو).

دەردەسەرییەکانی جەواهیریی بەدەست ئەلحوصرییەوە

شایانی باسە، ئەلحوصریی، شاعیر محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، لە سەرەکتی خوێندن و پەروەردە، فەصڵکرد، چونکە لە یەکێک لە قەصیدەکانیدا، ساڵی ١٩٢٧ وەصفی یەکێک لە هاوینەهەوارەکانی ئێرانی کردبوو. تاوانباری کردبوو بە شعوبییەت و بەوەی سەر بە ئێرانە. ئەلحوصریی سووربوو لەسەر فەصڵکردنی ئەلجەواهیریی، وەک ئەوەی مەلیک فەیصەڵی یەکەم، تەدەخولیشی کرد. ئەمەش مەلیکی ناچارکرد کە جەواهیری وەکو فەرمانبەر، لە بیلاط، تەعین بکات. جەواهیرییش، دەیان پەڕەی لە یادەوەرییەکانی تەرخانکردووە کە چەن بە بیانووی طائیفییەوە بەدەست ستەمی ئەلحوصرییەوە، ئازاری چەشتووە.(جەواهیریی، بیرەوەرییەکانم ج ١)

ئەم تۆمەتی سەربەئێرانبوونە بە دوای کەسوکاری ئەلجەواهیرییەوە،

مایەوە. بەشێکی زۆر لە نەوەکانیان، لە وەرگرتنی جنسییەی عێراقیی مەحروم بوون کە بۆ ئەو جنسییەیە، ڕێگە نەدەدرا لە زانکۆکانی عێراق بخوێنن یان ئیشی دەوڵەتیی وەربگرن. لەماوەی خزمەتکردنم وەکو پزیشک لە ناوچە دوورە دەستەکانی قەضای ئەبی صخەیر، ساڵی ١٩٧١، ئاشنایەتییم لەگەڵ زۆرێک لەو خێزانانە، پەیداکرد کە دەگەڕانەوە سەر بنەماڵەی ئەلجەواهیریی، لەوانەش، لاوەکانیان کە دەرچووی خوێندنگە ناوەندییەکان بوون. کاتێ لێمدەپرسین بۆچی ناچوونەتە زانکۆ و خوێندن تەواو بکەن؟ وەڵامەکەیان ئەوە بوو کە دەسەڵات داواکانیانی ڕەتکردووەتەوە بۆ وەرگرتنی دەکیومێنتی جنسییەی عێراقیی، لەبەرئەوەی لە خزمانی گەورەترین شاعیری عەرەب، محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی، بوون.

ئایا لەوە بێدادیی زیاتر دەرهەق بە هاووڵاتییانێک کە باوباپیرانیان بەشدارییان لە شۆڕشی بیستدا کردووە، هۆکاری سەرەکیی و ڕاستەوخۆی دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق بوون، هەروەها ڕۆڵیان هەبوو لە دەوڵەمەندکردنی ڕۆشنبیریی عەرەبیی، لە عێراق و جیهانی عەرەبییدا کە بەو شێوەیە تەحریم بکرێن لە سادەترین مافی هاووڵاتیبوون؟ هێشتا ئازار، دەمگوشێت لەسەر ئەوەی ئەو لاوە شێتگیرانەی دەیانویست زانست و مەعریفە، فێربن، طموحیان بۆ ئایندەیەکی گەش هەبوو لە وڵاتەکەی خۆیاندا، بەڵام پێیان ڕەوا نەبینرا، لەبەر هیچ نا، لەبەرئەوەی شیعە بوون و لە خزمانی محەمەد مەهدیی ئەلجەواهیریی بوون و بە بڕیاری مرۆڤێکی وەکو ئەلحوصریی کە ئەصڵەن، عێراقیی نەبوو.

هەڵوێستی ئەلحوصریی دەرهەق بە طائیفەکانی تر

قینی ئەلحوصریی تەنیا لەسەر شیعە، کورت نەدەبووەوە، بەڵکو دژی سەرجەم گەلی عێراق بوو، هەروەکو لە کارەکانی تریدا دەردەکەوێت. طائیفییەتیش شتێک نییە جگە لە هۆکارێکی کوشندە کە بەکاری هێنا بۆ جێبەجێکردنی پلانەکانی، دژ بە کاروانی ئاشتییخوازانەی گەلی عێراق، هەموو هەوڵێکی خۆی خستەگەڕ بۆ ئەوەی مرۆڤی عێراقیی تێکبشکێنێ و باوەڕی بەخۆی نەمێنێت، بەچوونێکی لە هەناوی عێراقییەکاندا چاند کە عێراقیی بەکەڵکی هیچ نایەت. عێراقییەکان زۆر بەزەحمەت نەبووایە، ئیشیان لە وەزارەتی مەعاریفدا، دەست نەدەکەوت. ئەو زۆر جەختی لەوەدەکردەوە کە مامۆستا لەدەرەوە، لە سوریا، لوبنان و میصرەوە هاوردە بکات و فەضڵیان بدات بەسەر عێراقییەکاندا. لە کاتێکدا هەزاران لە دەرچووانی قوتابخانە دینییەکانی، نەجەف،

کەربەلا، کاظمییە ، بەغداد و سامەڕا هەبوون، بەکەڵکی ئەوە دەهاتن کە وانەی زمانی عەرەبیی، ئەدەب، بابەتی مێژوو و بیرکاریی بڵێنەوە.

کاتێ مەلیک فەیصەڵ، فەرمانی کرد بە کردنەوەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و لە موصڵ، ئەلحوصریی، بە توندیی دژایەتیی ئەم پرۆژانەی کرد. دواتر لە یادەوەرییەکانیدا باسیکردووە کە بەچی ڕەتیکردەوەتەوە، لەبەرئەوەی لە حیللە، سوودی بە شیعەکان دەبوو، لە موصڵیش بە مەسیحییەکان سوودی دەبوو. بە دەقیش ئەمەی گوتووە:" من دوودڵ نەبووم لەو بڕیارەم، چونکە جێبەجێبوونی پرۆژەی خانەی مامۆستایان لە حیللە و یەکێکتی تر لە موصڵ، یەکێتیی نیشتمانیی دەخستە بەردەم مەترسییەکی مەزنەوە، لەبەرئەوەی لەو سەردەمەدا، زۆر ئاسایی بوو کە زۆرینەی خوێندکارەکان لە موصڵ، مەسیحییەکان بن و لە حیللەش لە نەوەی جەعفەرییەکان بن."(١٦)

ئەو دانی بە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکاندا نەدەنا، سووربوو لەسەر ئەوەی کە لەگەڵ باوەڕنامە(نەک بڕوانامە-وەرگێڕ)ی قوتابخانە ناوەندییەکاندا، نابێ بەرامبەر بن. لەرەشەوە، داوای خوێندکارە شیعەکانی بە وەرگرتن لە کۆلێژی حقوق، ڕەتدەکردەوە. کاتێ ناڕەزاییەتییەکان زیادی کرد، مەلیک، ئیعازی دا کە پەلەکی زیادە بە وەرگرتنی خوێندکارە شیعەکان لە دەرچووانی قوتابخانە جەعفەرییەکان بکرێتەوە. شایەنی باسە، ئەم ئیجرائاتەی مەلیک، بەرەنگاری ناڕەزایی بووەوە نەک هەر لەلایەن ئەلحوصرییەوە، بەڵکو لە بەرپرسانی تریشەوە،لە بەشی ئایندەدا، دێینە سەری.

ئەو کتێبەی د. عەبدولخالیق حوسێن لەم بەشەدا ئاماژەی پێدەکات کە کتێبی کلیڤلاندە، ئەمە ناونیشانەیەکەیەتی بە ئینگلیزیی

The Making of an Arab Nationalist :Ottomanism and Arabism in the Life and Thought of Sati’ Al-Husri
by William L Cleveland

(بە کوردیی دەبێتە، چێکردنی ناسیۆنالیزمی عەرەبیی: عوثمانییزم و عەرەبییزم لە ژیان و فیکری ساطیع ئەلحوصرییدا)

سەرچاوەکانی بە ئەم بەشی شەشە، بەکارهاتوون، بە زمانی عەرەبیی، ئەمانەن:-

المصادر

1-علي الوردي، لمحات اجتماعية، ج3، دار كوفان- لندن، 1992،

ص214-.215
2-حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، مطبوعات CEDI فرنسا عام 1989، ص 254-.255
3-حسن العلوي، نفس المصدر، ص 257
4-وليم كليفلاند، الحصري من المفكرة العثمانية إلى العروبة، ترجمة فكتور سحاب، دار الوحدة، بيروت، 1983، ص.71
5- وليم كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
6- تيخونوفا، ساطع الحصري رائد المنحى العلماني في الفكر القومي العربي، دار التقدم، موسكو، 1985، ص.14
7- كليفلاند، نفس المصدر، ص142
8- تيخونوفا، نفس المصدر، ص53، مقتبس من أبحاث مختارة في القومية العربية، ج2، ص125-126، دار التقدم، موسكو، .1985
9- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 258، نقلاً عن مذكرات الحصري.
10- حسن العلوي، نفس المصدر، ص ،258
11- عبدالكريم الأزري، تاريخ في ذكريات العراق، ج1، مركز الأبجدي، بيروت، 1982، ص 30-.31
12-عبدالكريم الأزري، مشكلة الحكم في العراق، لندن، 1991، ص 237
13-د.سعيد السامرائي، الطائفية في العراق، ص 116، ط1، 1993، مؤسسة الفجر، لندن، عن ديوان الجواهري، المجلد الأول، ص 214
14- د.خالد التميمي، محمد جعفر أبو التمن، دار الوراق، لندن، 1996، ص320-.321
15- حسن العلوي، التأثيرات التركية، ص 12، دار الزوراء، لندن، 1988، نقلاً عن مذكرات الهاشمي، ج2 ص 244
16- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 270، نقلاً عن مذكرات الحصري، ص .80
17- تيخونوفا، نفس المصدر، ص30
18-اطع الحصري، حول القومية العربية، ص97
19- تيخونوفا، نفس المصدر، ص27
20- كليفلاند، نفس المصدر، ص 133
21- حسن العلوي، الشيعة والدولة القومية في العراق، ص .256
22- حسن العلوي، نفس المصدر، ص 288

ئ□م□ى خوار□و□، لينكى ب□شى ش□ش□مى كت□ب□ك□ي□ ب□ زمانى ع□ر□بيى

http://www.abdulkhaliqhussein.nl/index.php?news=406

دەسەڵاتی پارە .. کارڵ مارکس … وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: جەمال موحسن

دەستنووسە ئابوری و فەلسەفیەکان (ساڵی ١٨٤٤)، لە کۆکراوەکانی مارکس ئەنگلس، بەرگی ٣ (لاپەڕەکانی ٣٢٤_٣٢٦). بڵاوکراوەی لۆرینس و وشەرت ساڵی ٢٠١٠.
دەسنووسی ٣، بەشی: دەسەڵاتی پارە

''… ئەو شتەی لە ڕێی پارەوە بۆ منە، یانی ئەوەی کە ئەتوانم پارەی پێ بدەم (بە واتایەکی دی، ئەوەی پارە ئەتوانێ بیکڕێ)، ئەو شتە هەر خودی خۆمم کە خاوەنی پارەکەم. مەودای دەسەڵاتی پارە مەودای دەسەڵاتی منە. تایبەتمەندیەکانی پارە هەمان تایبەتمەندییەکان و دەسەڵاتە ڕاستەقینەکەی منە، واتە خاوەنی پارەکە. بۆیە بە هیچ جۆرێك کەسێتی سەربەخۆی من دیار ناکات کە من چیم و چیم لە توانادایە. من ناشرینم، بەڵام ئەتوانم جوانترین ژن بۆ خۆم بکڕم. هەربۆیە من ناشرین نیم چونکە کاریگەریەکانی ناشرینی و توانای کێسپدانانەکەی بە پارە پوچەڵ ئەکرێتەوە. من، بە پێی سیفاتە شەخسیەکەم، شەلم، بەڵام پارە ٢٤ قاچم بۆ دەستەبەر ئەکات. کەواتە من شەل نیم. من کەسێکی خراپم، ناپاکم، بێ ویژدانم، بێ مێشکم بەڵام پارە ڕێزدارە و هەر بەمجۆرەش خاوەنەکەی. پارە باشترینە، هەربۆیە خاوەنەکەشی باشە. لەگەڵ ئەوەشدا پارە ناهێڵێ کێشەی ناپاکیم هەبێ: بۆیە من بە کەسێکی سەرڕاست دائەنرێم. من مێشکم لەسەردا نییە، بەڵام پارە مێشکی ڕاستەقینەی هەموو شتێکە، کەوایە چۆن خاوەنەکەی بێمێشك ئەبێ؟ لەگەڵ ئەوەشدا خاوەنی پارە ئەتوانێ خەڵکی زیرەك بۆ خۆی بکڕێ. کەواتە ئایا ئەو کەسەی کە دەسەڵاتی بەسەر زیرەکەکەدا هەیە، زیرەکتر نییە لەو زیرەکە؟ ئایا منێك کە بەهۆی پارەوە هەموو ئەو شتانەی دڵی مرۆڤ پێی خۆش بێ هەمبێ، خاوەنی هەموو توانایە مرۆییەکان نیم؟ هەر بەمپێیەش ئایا پارەکەم هەموو ناتوانایەکانی من پێچەوانە ناکاتەوە؟
ئەگەر پارە ئەو لکێنەرە بێ کە من بە ژیانی مرۆڤەوە ببەستێتەوە و

کۆمەڵگاش بە منەوە و من پەیوەست بکات بە سروشت و مرۆڤەوە، ئیتر ئایا پارە گرێبەستی هەموو گرێبەستەکان نییە؟ ئایا لە توانایدا نییە هەموو گرێکان بکاتەوە و بیانبەستێتەوە؟ لەبەرئەوەش ئایا هەروەها هۆکاری سەرەکی جیابوونەوە نییە؟ ئەوە دراوە کە بە ڕاستی ئەبێتە هۆی جیابوونەوە و هاوکاتیش هۆکاری سەرەکی پێکەوە بەستنە، واتە ئەو هێزی کیمیایی کۆمەڵگایە. (لە دەقە ئینگلیزیەکەدا نووسراوە کە لێرەدا وشەیەك لە دەستنووسەکەدا ناخوێنرێتەوە و پەڕیوە_ وەرگێڕی کوردی).

شکسپیر بە تایبەتی پێداگری لەسەر دوو تایبەتمەندێتی پارە ئەکات:

١. پارە خودایەکی بینراوە، یانی گۆڕینی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان بۆ دژەکانی خۆیان، شێواندن و تێکوپێکدانی شتەکان: شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان) بە هۆی پارەوە پێکەوە ئەلکێندرێن.
٢. پارە قەحبە و گەوادی گشتی خەڵك و نەتەوەکانە.

توانای شێواندن و تێکوپێکدانی تەواوی سیفاتە مرۆیی و سروشتیەکان، وە توانای پێکەوەلکاندنی شتە نەشیاوەکان (موستەحیلەکان)، واتە دەسەڵاتی خودایی پارە لە جەوهەری پارە خۆیدایە بە وێنەی سروشتی جۆرێتی مرۆڤی نامۆبوو و نامۆکەر و خۆنامۆکەر. پارە توانای مرۆڤی نامۆبووە. ئەوەی کە من وەك مرۆڤێك ناتوانم بیکەم و بەوهۆیەشەوە هەموو دەسەڵاتە جەوهەریە تاکیەکانم بۆتوانا ئەمێننەوە، ئەتوانم بە پارە بیکەم. بەمجۆرە پارە هەموو ئەم دەسەڵاتانە، کە خۆیان هیچ نین، ئەکات بە شت واتە ئەیانگۆڕێت بە دژەکەیان.
ئەگەر حەزم لە ژەمێکی دیاریکراو بێ یان بمەوێ گالیسکەی ئەسپ بگرم چونکە ئەوەندە هێزم نییە بە پێ بڕۆم، پارە ژەمەکە و گالیسکەکەم بۆ دەستەبەر ئەکات. کەواتە حەزەکانم لە شتێکەوە کە لە دونیای خەیاڵدایە ئەگۆڕێ و لەوەوە کە لە دونیای خەون و خەیاڵ و ئارەزووکردندا بوونیان هەیە ئەگۆڕێ بۆ بوونێکی هەستپێکراو و ڕاستەقینە، لە خەیاڵەوە بۆ ژیان، لە بوونێکی خەیاڵییەوە بۆ بوونێکی ڕاستەقینەیی. پارە لە ڕوودانی ئەم ناوبژیکردنەدا دەسەڵاتە داهێنەرە ڕاستەقینەکەیە.

هیچ گومانێك لەوەدا نییە کە داخوازیەکە بۆ ئەو کەسەش کە پارەی نییە لە ئارادایە بەڵام داواکردنەکەی ئەو تەنها خەیاڵێکە و هیچ کاریگەری و بوونێکی نییە بۆ من، یان بۆ کەسی سێیەم، یان بۆ کەسی تر. هەر بۆیەشە تەنانەت بۆ منیش وەك شتێکی ناڕاستەقینە و بێئامانج ئەمێنێتەوە. جیاوازی لە نێوان داخوازیەکی کاریگەر کە

لەسەر پارە بەند بێ لەگەڵ داخوازیەك كە لەسەر پێویستی من، هەستی من، ئارەزووی من و... هتد بەند بێ جیاوازیە لە نێوان بوون و بیركردنەوەدا، لە نێوان شتێكدا كە بوونی لە ناو مندا تەنها وەك بیرێك هەیە و ئەو بیرەی كە وەك شتێكی ڕاستەقینە لە دەرەوەی من بوونی هەیە.

ئەگەر پارەم نەبێ بۆ سەفەر، كەواتە پێویستم بەوە نییە سەفەر بكەم، واتە پێویستی ڕاستەقینە و وەدیهاتووم بۆ سەفەر نییە. ئەگەر بگونجێم بۆ خوێندن بەڵام پارەكەیم نەبێ، كەواتە گونجاو نیم بۆ خوێندن، واتە گونجانی كاریگەر و ڕاستەقینەم نییە. لە لایەكی تریشەوە، ئەگەر بە ڕاستی هیچ نەگونجێم بۆ خوێندن بەڵام بمەوێ و پارەكەیم هەبێ، كەواتە گونجانێكی كاریگەرم هەیە بۆی. پارە وەك ناوەندێك و توانایەكی دەرەكی و گەردوونی (كە لە مرۆڤەوە وەك مرۆڤ یان لە كۆمەڵگاوە وەك كۆمەڵگا نەهاتبێ) بۆ گۆڕینی وێنەیەك بۆ واقع و واقع بۆ وێنەیەكی پەتی، دەسەڵاتە ڕاستەقینە بنەڕەتیەكانی مرۆڤ و سروشت ئەگۆڕێ بە تەنها مەفاهیمێكی موجەرەد و بەمجۆرەش بۆ ناتەواویەكان و خەونێكی بەدینەهاتووی ئازاربەخش. ڕێك بە هەمان شێوەی كە ناتەواویەكان و خەونە بەدینەهاتووەكان، واتە ئەو دەسەڵاتە بنەڕەتیانەی كە لە ڕاستیدا هیچ لەبارانەبوون و تەنها لە خەیاڵی تاكەكەدا بوونیان هەیە، ئەگۆڕێ بۆ دەسەڵاتە ڕاستەقینەكان و توانایەكان. بەمجۆرە پارە لەبەر ڕۆشنایی تەنها ئەم خاسیەتەیدا بریتیە لە شێواندنی گشتی تاكەكان كە ئەیانكات بە پێچەوانەی خۆیان و سیفاتی پێچەوانە ئەدات بە سیفاتەكانی خۆیان.

بەمجۆرە پارە بە شێوەی ئەم دەسەڵاتە تێكدەرە دەرئەكەوێ كە لە دژی تاكیش و بەستەرەكانی كۆمەڵگاشە، كە خۆیان وەك قەوارە دێنە بەرچاو. پارە دڵسۆزی ئەگۆڕێ بە نادڵسۆزی، خۆشەویستی بە ڕق و ڕق بە خۆشەویستی، چاكە بە خراپە و خراپە بە چاكە، خزمەتكار بە سەرۆك و سەرۆك بە خزمەتكار، بێمێشكی بە زیرەكی و زیرەكی بە بێمێشكی.

لەبەرئەوەی پارە، كە وەك مەفهومێكی چالاكی بەها بوونی هەیە، هەموو شتێك تێكئەدا و ئەیشێوێنێ، خۆی شێوێنەر و تێكدەری گشتی هەموو شتەكانە، جیهانە بە ژێرەوژووری، شێوێنەر و تێكدەری تەواوی سیفاتە سروشتی و مرۆییەكانە.
ئەو كەسەی كە ئەتوانێ ئازایەتی بكڕێ ئازایە هەرچەندە ترسنۆكیش بێ. لەبەرئەوەی پارە ناگۆڕدرێتەوە بە هەر جۆرێتیەكی دیاریكراو، بە هەر شتێكی دیاریكراو یان بە هەر دەسەڵاتێكی بنەڕەتی مرۆیی دیاریكراو، بگرە ئەگۆڕدرێتەوە بە تەواوی جیهانی ئۆبجێكتیڤی مرۆڤ

و سروشت لەبەرئەوە لە ڕوانگەی خاوەنەکەیەوە ئەکەوێتە پێناوی ئەوەوە کە هەر جۆرێتیەك ئەگۆڕێت بە هەر جۆرێتیەك و شتێکی تر تەنانەت کە پێچەوانەکەشیەتی: پارە پێکەوەلکاندنی نەشیاوەکانە. پارە دژ بەیەکەکان ئەخاتەوە ئامێزی یەك.

وای دابنێ کە مرۆڤ مرۆڤ بێ و پەیوەندیەکەشی بە جیهانەوە مرۆییانە بێ، ئەو کات ئەتوانی خۆشەویستی تەنها بە خۆشەویستی بگۆڕیتەوە، متمانە بە متمانە و ...هتد. ئەگەر حەز بکەی خۆشی لە هونەر ببینی، ئەبێ لە باری هونەریەوە کەسێکی ڕۆشنبیر بی. ئەگەر بتەوێ کاریگەری لەسەر خەڵك دابنێی، ئەبێ کەسێکی خاوەن کاریگەریەکی بزوێنەر و هاندەر بیت لەسەر خەڵك. هەر پەیوەندیەکت بە مرۆڤ و سروشتەوە ئەبێ دەربڕینێکی دیاریکراو بێ پەیوەست بێتەوە بە ئامانجی ئیرادەتەوە، بە ئامانجی ژیانی ڕاستەقینەی شەخسیتەوە. ئەگەر خۆشەویستی بکەیت بە بێ ئەوەی لەبەرامبەردا خۆشەویستی وەربگریتەوە، واتە ئەگەر خۆشویستنەکەت وەك خۆشویستن خۆشەویستی دوولایەنە بەرهەمنەهێنێ وە ئەگەر لە ڕێی دەربڕینێکی زیندووەوە دەربارەی خۆت وەك کەسێکی هەستناسك نەتوانی خۆت بکەیت بە کەسێکی خۆشەویست، ئیتر خۆشەویستیەکەت هیچ لەبارانەبووە، بەدبەختیە.‘‘

* هەموو هێڵی تەئکیدەکان هی مارکس خۆیەتی (وەرگێڕی کوردی)

دلاوەر قەرەداغی. زیاد لە کەسێک...! ... ئیدریس عەلی

دنیای کلتووری و ئەدەبی ئێمە، لەم پنتە داخراو و دوورە شارستانییەتەی جیهاندا کە ناوی کوردستانە، زیاتر لەو منداڵە بێکەس و هەژارە دەچێت، کە چاوەڕێی دەستێکی ڕەحمەتە تەر و پێشتەی بکات، لە ڕووی بەرهەمی ئەدەبی و داهێنانەوە، لە چەند هەوڵێکی لەرەولەوە بترازێت، چ شتێکی ئەوتۆ نابینرێت، ئەم حاڵەتە تەواو لە کتێبخانەکانماندا بۆ زەقی ڕەنگی داوەتەوە و دەبینرێت و هەستی پێ دەکرێت.

بەڵام ڕەنگە لەڕووی کاری وەرگێڕانەوە، هێشتا شانسێکی ئەوتۆمان

مابەت بە بەرگەگرتنی دەڕەقی ژیان و وەستانەوە بەڕووی ناشرینییە زۆرەکاندا، لانیکەم بە وێنەی وڵاتانی دەوروبەرمان هەنگاو بنێین و وزە و ژیانێک بگەڕێتەوە بە نەو گیانی کلتوور و ئەدەبییمان، دیسان ئەم حاڵەتەش بە ڕوونی بە کتێبخانەکانمانەوە هەست پێ دەکەین و دەبینین، پێدچێت ئەمەش جۆرە خۆشبەختییەک بێت بۆ ئێمەی خوێنەر، کە لە ناو ئەم بێکەسیی و کەس بە کەسەدا، چەند وەرگێڕێک، بەوپەڕی پەرۆشی و عەشقەوە خەریکی کاری وەرگێڕانن لە ناو زمانە جیاجیاکانی دنیادا، وەرگێڕانی شاکارە زیندووەکانی نووسەرە گەورە و دیارەکان، لە لایەکەوە بوونەتە خەزنەیەکی دەوڵەمەند و بە بەها بۆ خوێنەران، لە لایەکی دیکەوە خێری ئاوەدانین و تیشکەکانیان کەوتوونەتە سەر کتێبخانەکانمان، ئەوان بێوچان کاری وەرگێڕان دەکەن و لەو جوانیانەی خۆیان دەیبینن بەشی ئێمەشی لێ دەدەن.

بەشبەحاڵی خۆم، وەک خوێنەرێک کە سەروکارم لەگەل کتێبە ئەدەبییەکاندا هەیە و حەز بە خویندنەوە دەکەم، ئاشنای گەلێ وەرگێڕ و بەرهەمەکانیان بووم و تا سەر ئێسک بە کتێب و جوانی قەرزاریان کردووم، ڕەنگە لە ڕابردوودا لەسەر هەندیکیان لێرەولەوێ.. لەم ڕۆژنامە و گۆڤار، قسەیەکی خێرمانکردبێ، یاخوود بە ستوونێک و چەند وشەیەکی سادە، بەڵام هەڵقوڵاوی ڕاستگۆیی ناخ و دڵ، سوپاسیکمان کردبن، بەڵام هێشتا ئەم هەوڵانەی ئێمە لە کوێ و ئەو ماندووبوون و شەونخوونی و عەشقە گەورانەی ئەوان لە کوێ؟.

یەکێک لەو وەرگێڕکارانەی کە ئەزموونێکی جوانی هەیە (دلاوەر قەرەداغی)ە، ناوبراو لە پێنا ئەزموونە تایبەت و هێمنەکەی شیعردا، بە عەشقێکی ئەبەدییەوە، چەندین شاکاری مەزنی جیهانیی وەرگێڕاوە و بە زمان و کوردییەکی تەواو جیاواز و جوان ئاشنای کردووین، گەر لامسەلایی و بە خێرایی چاوێک بە کتێبخانەی کوردیدا بگێڕین. مومکین نییە نیگامان لەسەر چەنین کتێبی (دلاوەر) نەگیرسێتەوە، من بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەڵیم کە ئەگەر ئەو نەبوایە ئێمەی خوێنەری کورد، مەگەر تەنها لە دوورەوە ناوی نووسەرەکانیان، یاخوود کتێبەکانیانمان ببیستایە.

ڕەنگە کاری ئەم نووسینە نەبێت ناوی یەک بەیەکی ئەو کتێبە گرنگانە بەرێت کە لەماوی ئەزموونی کاری وەرگێرانی دا پێشکەشی کردووین، چونکە بە دڵنیاییەوە خودی خوێنەران بە خۆیان ناوی سەرجەم کتێبەکانیان ئەزبەرە و بەریکەوتوون، کتێبخانەی ماڵەکانیان تژین لەو ڕۆمان و شانۆنامە و بیروەریانەی گەورە نووسەرانی جیهان، کە ئەم وەریگێڕاون، دیسان کاری ئەم نووسینە ستایش و مەدحێکی بە

بنەما و فووتەکردنەکی لە خۆوە نییە، چونکە نە نووسەری ئەم نووسینە بە بنەما وەسف دەکات، نە ئەوەی ئەم نووسینەی لەبارەوە نووسراوە پێی خۆشە وەسف بکرێت، نە کاریشی پێیەتی، ڕازیبوونی خوێنەر لە کتێبەکانی بە ئەو هەموو شتەکە و پێزانینەکی خاکەڕایانە سەرلەنوی دەیخەنەوە سەر نەغمەی کارکردن و ماندووبوونی لەبیر دەبەنەوە.

تازەترین کتێبی وەرگێڕانی کاک دلاوەر، کتێبە بە نرخەکەی (ئەندرێ مالرۆ)ی فەڕەنسییە، بە ناوی(نایادەوەری) ئەو کتێبە قەبەیەی کە ئێمە پێشتر تەنها ناویمان بیستبوو و لەبەرەو لەوە باس لە گرنگی و بایەخی کرابوو، وەک خوێنەری کورد خەونمان بە وەرگێڕانییەوە دەبینی، من بیر لەوە دەکەمەوە چ ئازایەتی و عەشقێک لای دلاوەر هەیە کە دەست بەرێت بە کتێبێکی قەبارە گەورەی وەها؟ لە سەردەمێکدا کە دنیا بەرەو بەرژەوەندییە زۆر تایبەتییە تاکە کەسییەکان دەڕوات، ئەوە چ لە خەبردوویییەکە وا لە دلاوەر دەکات پشت بکاتە خەی و چێژی ژیان و ڕووبکاتە خوێنەر عەزابی وەرگێڕان و ئازاری نووسینەوە و وەک کارگەیەکی چالاک پڕ بەرهەم بێت و جوانی پێشکەش بکات؟ لە نێوەندێکدا بە ناوی نێوەندی ئەدەبی کوردییەوە کە دەیان و زیاتریش خەریکی خەبردنە پێشەوە و ئیمتیازات و هاتوهاوار و گیرفان گەرمکردنن، ئەو تایبەتمەندییە چییە وا لە دلاوەر دەکات بێدەنگ و بە بانگەشە و دەنگەدەنگ، تاوناتاوی کتێبێکی نوێ و نووسەرێکی نوێمان پێ ئاشنا بکات؟ بێگومان بوونی کەسانی وەک کاک دلاوەر و چەند هاوڕێیەکی دیکە لە نیوەندەکەدا، کتوومت لە کۆڵەکەی ئەو ماڵە هەژارە دەچن، کە شانیان داوەتە بەر ڕووخان و بە پێوە ئازار دەچێژن بە ئەوەی جوانی نەکەوێت، ئەز دڵنیام ئەوەی ئەم هاوڕێ شاعیر و وەرگێڕە بە تەنیا دەیکات، کاری دامودەزگایەکی گەورەیە بە هەموو ڕەهەندەکانییەوە.

گفتوگۆ لەگەڵ نووسەر ئارام

کاکەی فەلاح ... سازدانی / شاخەوان سدیق

ئارام کاکەی فەلاح:

نووسەر بوونەوەرێکی ئاڵۆز و پەرش و بڵاوە، کتێب نەبێ هیچ شتێکی تر کۆی ناکاتەوە

لە دونیای ئەدەبی ئێمەداو بەتایبەت لە بواری نوسینی چیرۆکدا (ئارام کاکەی فەلاح) یەکێکە لە ناوەدیارو دەنگە جدیەکانی ئەو بوارە، بۆ ئەم ساڵیش و لە چوارەمین فێستیڤاڵی ئەندێشەدا، خەڵاتی چیرۆکی پێبەخشرا، بۆ ئاگاداربوونی زیاتر لە دونیای ئەدەبی ئەو نوسینەکانی ئەم دیدارەمان لەگەڵ سازدا.

پرسیاری یەکەم: لە وتارێکدا (شێرزاد حەسەن) دەڵێت:مومکین نییە مرۆڤ پاش خوێندنەوەی هەر کتێبێك بەشێك لە دونیا بینییەکانی نەگۆڕێت. بەڕێزیشتان لە نووسینێك دەربارەی ناسینی کتێبەوە دەڵێن:ئەوەی رۆژێ دەستی بردو کتێبێکی بە چێژەوە خوێندەوە، ئیدی قەت وەك خۆی لێ نایەتەوە. مەبەستمە بپرسم:کتێب بۆ لە ژیانی مرۆڤدا گرنگە؟، ئەم سیحرە، ئەم جادووە چییە کتێب لە مرۆڤی دەکات و دەیگۆڕێ بۆ کەسێکی دیکە؟

ئارام کاکەی فەلاح: لە چیرۆکی (ژنی ژێر باران)دا وتەیەکی ژنە نووسەری فەرەنسی تیایە بە ناوی (مادام دی سڤێنگە)، کە لە ناوەڕاستی سەدەی حەڤدەهەمدا ژیاوە و بە نووسینی نامەکانی، بە تایبەتی نامەکانی بۆ کچەکەی، زۆر بەناوبانگە و دەڵێ: هەتا کتێب هەبێ خۆمان هەڵناواسین.لە ڕاستیدا لای من کتێب ئەو ماڵە ڕەمزییەیە کە مرۆڤ هەمیشە هەیەتی و دەتوانێ بچێتەوە ناوی و دەرگاکەی پێوە بدات وهەست بە ئارامیی بکات. ئەو ئاوێنە سیحرییانەیە لە جیاتی سیمای دەرەوەت دەتوانی لە خۆت بڕوانیت و ترس و هاوار و نائومێدییەکانتی تێدا بدۆزیتەوە. یان دۆستۆیڤسکی وتەنی ئەو نهێنیانەی تێدا بدۆزیتەوە کە مرۆڤ تەنانەت جورئەتی ئەوەی نییە لەگەڵ خۆشیدا باسیان بکات. کتێب ئەو زەوییەیە کە دەتوانی خەونەکانتی تێدا بچێنی. ئەو سەفەرانەیە کە ناتوانی خۆت بیانکەیت، ئەو سەفەرانە بە نێو سەدەکاندا، بە نێو وڵات و شارەکاندا. ئەو کەسانەی بۆ ئەوەی بیانناسیت، دەبنە بەشێکی گرنگی ژیانت. کتێب چەندێ گرنگە بۆ ناسینی دونیا، هێندەش گرنگە بۆ ناسینی خۆت. کتێب

دەستکاری هەندێ شوێن دەکات کە وا دەکات لە خۆت زیاتر نزیکت بکاتەوەو زیاتر بەو مرۆڤەی ناو خۆتت ئاشنا بکات. بۆیە ئەوانەی پەیوەندییەکی قووڵیان بە کتێبەوە نییە، بە خۆیان زۆر غەریبن. ئەوانەی کتێب ناخوێننەوە، چونکە سەیری خۆیان زۆر ناکەن، زۆر قسە دەکەن و بە گشتی کەسانی زۆرە بڵێن.

پرسیاری دوو: زۆر جار دەوترێت کاتێك مرۆڤ دەستی بە هێنانەدی خەونەکانی ناگات، پەنا بۆ نووسین دەبات. بەختیار عەلیش لە دیدارێکدا دەڵێت(مرۆڤ کاتێك لە هەموو شتەکان فاشیل دەبێت روو دەکاتە نووسین و دەبێت بە نووسەر). بەڕاستی نووسەر بوون دواکارتی فشاری مرۆڤە بۆ بەردەوام بوون لە ژیان؟ یان نووسین بۆ دەستڕاگەیشتنی مرۆڤە بۆ ئاشنابوون بە دیوێکی تری ژیان و کەشف بوونی دونیایەکی نوێیە؟مەبەستمە بپرسم تۆ بۆ دەنووسیت؟ نووسین وەڵامدەرەوەی چ پرسیارێکی تۆیە لە ژیان؟

ئارام کاکەی فەلاح: نووسین وەك عەشق وایە، تەنها ئەو کاتە هەستی پێ دەکەی کە لەناو زیندانەکەیدایت. لەمەوە دەمەوێ بڵێم کە نووسین بڕیارێکی پێش وەخت نییە. نووسەری راستەقینە ناتوانێ بڵێ ئیتر من لە بەیانییەوە دەبم بە نووسەر، یان گەورە بم دەبم بە نووسەر. مرۆڤ کاتێ پێ دەزانێ نووسەرە، کە ئیتر لە هەموو شتێکی تر دەستی شتووە. ڕۆژێ هەست دەکەی تەواو بە تەنیا ماویتەوە، یان لەناو دەیەها کەسدایت و تەنیایت. هەست دەکەی هیچ شتێکی تر سوودی نەماوەو کەس گوێ ناگرێت لاپەڕە سپییەکەی بەردەمت نەبێت. کتێب نووسین ئەو پەرچەکردارەیە بەرامبەر ناعەدالەتییەکانی دونیا، بەرامبەر برین و خواروخێچییەکانی. ئەو هاوارانەیە کە کەس ئامادە نییە بیبیستێت. من دەنووسم، چونکە هەست دەکەم بەشێکی زۆر زۆری من بە نووسین نەبێت قسە ناکات. نووسەر بوونەوەرێکی ئاڵۆز و پەرش و بڵاوە، کتێب نەبێ هیچ شتێکی تر کۆی ناکاتەوە.

پرسیاری سێ: گوستاف فلوبێرلە شوێنێکدا دەلێ:(مادام بۆڤاری خۆمم). منیش زۆر جار لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی تۆدا، وێنەی خۆت دەبینم و ئامادەییتان وەك کاراکتەر لەناو چیرۆکەکاندا دیارە، بە تایبەت لەناو چیرۆکی (باوکی ناو تەلەفۆن)دا. دەمەوێ بزانم تا چەند بۆچوونەکەم ڕاستە؟ تۆ دەتەوێت چیرۆکی خۆت بنووسیتەوە یان هی ئەوانی تر؟

ئارام کاکەی فەلاح: وەك لە زۆر شوێنی تریش باسم کردووە، مرۆڤ ناتوانێ خۆی لە نووسینەکانی بهێنێتە دەرەوە. کە سەیری ژیانی

گارسیا مارکیزو ئەو شوێنەی لێی دەژیا، دەکەین،ئەوسا تێدەگەین کە ژیانی ئەم نووسەرە بە چڕی لەناو ڕۆمان و چیرۆکەکانیدایە. من تا بیرەوەرییەکانی ئانا دۆستۆێفسکایام نەخوێندبووەوە، بڕوام نەدەکرد دۆستۆێفسکی هێندە لەناو کتێبەکانیدا بێت. تۆ هەر سەیری دوو ڕۆمانی بکە،(بیرەوەرییەکانی ماڵی مردووان هی ساڵی ١٨٦٤ و قومارچی هی ساڵی ١٨٦٦) ،ئینجا بۆت دەردەکەوێ سێبەری ئەم پیاوە لەهەموو شوێنێکی ئەم دوو ڕۆمانەیە. من لە پراگ ئەو کەلاوەو ماڵ و ژوورە ڕووخاوانەم بینی کە کافکا تەمەنێکی زۆری ژیانی تێدا بەسەر بردبوو، ئەو شوێنانەی کە لێی دەژیا و دەنووسی، ئینجا لە نووسینەکانی باشتر تێگەیشتم و زانیم کە زۆربەی چیرۆك و ڕۆمانەکانی باسی ژیانی پڕ برین و پەڕپووتی خۆیەتی. بێگومان ئەمانە هەموویان بۆ ویستی نووسەر خۆی دێنە کایەوە. منیش وەك هەر نووسەرێکی تر بۆ ویستی خۆم بەشێکی زۆرم لەناو چیرۆك و ڕۆمانەکانمدایە. بەڵام ئەم باس کردنە، باسکردنێکی بایۆگرافی و ژیانی تایبەتی نییە، هێندە هەیە دەبێ لەشوێنێکی تردا بۆی بگەڕێین، ئەم شوێنەش یادەوەرییە.دوایش ئەم خودە هێندە لە نێوان دیڕەکان و ئەوانی تردا دەتووێتەوە کەهەر باس کردنێکی خود، چەندەها کەسی تر خۆی تێدا دەبینێتەوە.

پرسیاری چوار: لە دیدارێکدا خۆزانی (مەحموود دەوڵەت ئابادی) باس لەسەر وەختی نوسینی ڕۆمانی(کلیدەر) دەکات و دەڵێ: شەوێك نیوەشەو خەبەرم بووەوە، مەحموود بە کوڵ دەگریا، پێم وت خێرە چی بووە بۆ دەگریت؟ وتی یەکێ لە پاڵەوانەکانم مرد کە نەدەبوو بمرێت. تۆش لە پێشەکی یەکێ لە کتێبەکانتا دەڵێیت: زۆر بە وردی وچڕی لەگەڵ پاڵەوانەکانم دەژیم ولاتان سەیر نەبێ گەر بڵێم لەگەڵ نووسینی هەر چیرۆکێکدا نەخۆش دەکەوم. مەبەستمە بزانم تا چەند رووداو وکاراکتەر لە دەرەوەی ئیرادەی نووسەر لە دەقدا خۆیان فەرز دەکەن؟

ئارام کاکەی فەلاح: دەزانی گارسیا مارکیز هەمان چیرۆك دەگێڕێتەوە کە مارسیدیسی ژنی شەوێك هەڵدەستێ و دەبینێ مارکیز دەگری و لێی دەپرسێ چی روویداوە؟ ئەویش دەڵێ : پاڵەوانێکی خۆمم لە ناو ڕۆمانەکەدا کوشت. ناچار بووم، مێرسیدیسی ژنیشی تا بەیانی لای دادەنیشێ و دڵی دەداتەوە. ئەم قسەیە لە کتێبێکدایە کە دیدارێکی دوورودرێژە لەگەڵ نوسەردا و هەموو کتێبەکە بۆ دیدارەکە تەرخان کراوە. بەهەر حاڵ ئەوە لای من وایە کە لەدوای نووسینی هەر چیرۆکێك و ڕۆمانێك من تەندرووستیم تێك دەچێ و نەخۆش دەکەوم، هاوڕێ نزیکەکانم ئەوە دەزانن و من هەندێ جار بە گاڵتەوە پێیان دەڵێم کە

من دوای نووسینی هەر چیرۆکیك، چوار تا پینج کیلۆ کەم دەکەم ونووسینی چیرۆك لای من بۆ ڕێجیم باشە، بۆیە پیشنیار دەکەم ئەوانەی دەیانەوێ وەزنی خۆیان دابەزێنن، بڕۆن و چیرۆك بنووسن و بە چێی و بە قووڵی لەگەڵ کاراکتەری ناو چیرۆکەکانیاندا بژین، کاتێك نووسەر وا بە قووڵی، بەو جۆرەی من مەبەستمە لەگەڵ چیرۆکەکەیدا دەژی، ئەوا نووسینی زەحمەتتر دەبێت، چونکە ئەرك و پێداویستی لەسەرت زیاتر دەبێ و گەر ئەوسا شتێکی واش هاتە پێشەوە کە وای لێ کردی بڕیارێك بدەی بۆ نەمانی یەکێك لە کاراکتەرەکان، ئەوسا وەك دەبینی کاراکتەری ناو چیرۆك و رۆمانەکان وەك کاراکتەرەکانی دەرەوەی تێکستی لێ دێ و نەمانی ئەوانیش ژانێکی گەورەت پێدەگەێنێت.

پرسیاری پێنج: لە ئێستادا ڕۆژانە و لە بڵاوکراوەکاندا بەر چەندین تێکست بە ناوی چیرۆکەوە دەکەوین، بەڵام کاتێ بەدوای چیرۆکی جددیدا دەگەڕێن، چیرۆکی جددیمان زۆر کەمە. بە بۆچونی بەڕێزتان ئەم زۆر و بۆرییە هی چییە؟

ئارام کاکەی فەلاح: سارتەر لە ساڵی ١٩٤٧ دا کتێبێکی هەیە بە ناوی (ئەدەب چییە)، لەوێدا بەراوردێك دەکات لەنێوان نووسەر و دانەردا دەڵێ: مەرج نییە هەموو دانەرێك، نووسەر بێت. منیش لەسەر هەمان بۆچوونی سارتەر دەمەوێ بڵێم، دەبێ ئێمەش بەراوردێك بکەین لەنێوان نووسینی چیرۆك و چیرۆك نووسدا و بە بڕوای من مەرج نییە هەموو ئەوانەی چیرۆك دەنووسن و تەنانەت کتێبی چاپکراویشیان هەیە وەك کۆمەڵە چیرۆك بە چیرۆکنووس لەقەڵەمیان بدەین. با بێمەوە سەر زۆر و بۆرییەکەو لەچەند خاڵێکدا کۆیان بکەمەوە. یەکێ لەو خاڵانە ئەوەیە کە بەڕاستی نووسینی چیرۆکی جوان زەحمەتە. هەر خۆی هونەری گێڕانەوە کارێکی سەختە و بەهرەو لێزانین و ماندووبوونێکی زۆری دەوێ و کارێکی هەتا بڵێی پڕووکێنەرە. دووم هێ ئاستی خراپی ئەو گۆڤار و رۆژنامانەن کە زۆربەی ئەوانەی سەرپەرشتی دەکەن ئاگایەکی زۆر قووڵیان لە ئەدەب نییە و شایستەی ئەو شوێنە گرنگە نین کە ڕای خۆیان لەسەر ئەو ژانرە گرنگەی ئەدەب دەربڕن و زۆربەیان زمانێکی زیندووی بیانی نازانن و ئاگایان لە ئاستی ئەدەبی جیهانی کەمە خوێنەرێکی تەمەڵن، بۆیە هەر تێکستێکیان بە ناوی چیرۆکەوە بۆ بێت، بە کارێکی ناوازەو داهێنەرانە لەقەڵەمی دەدەن و بڵاوی دەکەنەوە، بۆیە ئەوان لای من هۆکارێکی زیندووی ئەو زۆرو بۆرییەن و لێپرسراوی یەکەمی ئەو ناشرینییەن. هۆکاری سێیەم، دەتوانم ئەو گروپ چێتییەی ناو ئەدەبی کوردی دەستنیشان بکەم، کە هاوڕێیەتی و پیاهەڵدانی درێ زیاتر بوونەتە هێنانە پیشەوەی هەندێ تێکستی خراپ، کە ماوەیەك

سەرقاڵ و بێزارت دەکات و ئیتر بۆ خۆی ون دەبێت. بەڵام ئەوەیان لای من زۆر گرنگ نییە، چونکە هیچ تێکستێکی خراپ بە مەدح و پیاهەڵدان ناژی، بەڵام لەوە نیگەرانم کەئەم جۆرە ئەدەبە تەواو ئەدەبی کوردی داپۆشیوەو بەخۆی و وەهمەکانییەوە خوێنەری ئێمەی سەرقاڵ کردووە و ئاستی چێژی ئینسانی ئێمەی لە تێکستی جوان دابەزاندووە و لەسەدا نەوەدی خوێنەری ئێمە نازانێ تێکستی جوان چییە؟ یەکێکی تر لە هۆکارەکانی ئەم دە پازدە ساڵەی دوایش، دەرکەوتنی تۆڕێکی کۆمەڵایەتی وەك فەیس بووك و دەست خۆشییەکانێتی، نووسەرو خوینەری وا ساویلکە هەیە کە هێز و جوانی نووسین بە لایك و دەست خۆشییە درۆکانی ناو فەیس بووك دەپێوێت و بەو جۆرە خۆی لێ دەبێتە نووسەری چیرۆك و لە هەمان کاتدا رۆمان نووس و رۆژنامە نوس و وەرگێرو دەیەها شتی تر. هۆکاری تریش زۆرن، بەڵام ئەوەندە جارێ بەسە.

پرسیاری شەش: زۆر جار لە چیرۆکەکانتا کۆتایی کراوە هەیە، خوێنەر چاوەڕێی بەشی تری چیرۆکەکانت دەکات.وەك بۆ نموونە چیرۆکی (ژنی ژێر باران). بە ڕاستی نەدەکرا کۆی بەشەکانی ئەم چیرۆکە و هەندێ لەوانی تریش پێکەوە وەك ڕۆمان بنووسرانایە؟ ئەمە ویستی خۆتە خوێنەر تامەزرۆ بکەیت و وای لێ بکەیت چاوەڕێ بکات تا بەشێکی تری چیرۆکەکە؟ یان بێ ویستی خۆت ئەمە روودەدات؟

ئارام کاکەی فەلاح: بێگومان زۆربەی زۆری ئەو چیرۆکانەی من نووسیوومن، دەمتوانی بیانکەم بە رۆمان و ئێستاش دەتوانم بە شێوەی ڕۆمان بیاننووسمەوە، تۆ باسی(ژنی ژێر باران) دەکەیت، منیش نەك تەنها ئەو چیرۆکە کە سێ بەشیم لێ نوسیووە و بەشی سێیەمیم تێکەڵاوی چیرۆکی نووسینەوەی دێك کردۆتەوە، بەڵام هەموو چیرۆکەکانی تریشی وەك (گوڵەکانی دۆزەخ، نووسینەوی دێك،من و کامێراکەم،باوکی ناو تەلەفۆن،ئەو کوڕەی لە زۆر کەس دەچێت،دزینی خەونەکان و من بە بووکێکی گەورەوە) بە رۆمان بنووسیایە، بەڵام ڕاستت بوێ، من هەر رۆمانێك بتوانم بە چیرۆك بنووسم، ئەوا وا دەکەم و بە چیرۆك دەیاننووسم با چەند بەشێکیش دەرچن. ئەوە بۆ من گرنگ نییە خاوەنی چەند رۆمان دەبم، بەڵکو ئەوە بۆ من گرنگە خاوەنی چەند چیرۆکی جوانم. چیرۆکێکی جوان، بە دە رۆمان ناگۆڕمەوە، بەڵام ئەم رۆمانەی دوایم(سیزیف، ئەو کوڕەی دوو دڵی هەیە)بە چیرۆك بۆم نەنووسرا بۆیە بێ ویستی خۆم درێژ بووەوە بۆ رۆمان. هەر چەند پێشم خۆش بوو بوو بە رۆمان، بۆ ئەوەش خۆم بڕیار نادەم، بەڵکو نووسینەکە خۆی بڕیار دەدا، قەت ئەو بەشانەی چیرۆکەکانم، کە لە یەکەوە دەبنە دووان سیان، بۆ تامی ..تامی و

تامەزرۆیی خوێنەر نایانووسم، بەڵکو پێویستییەکەی ڕۆحی خۆمە وا دەکات درێژ ببنەوە تا ناکۆتا.جۆر و کاراکتەری ئەو چیرۆکانەی من دەیانووسم وا فەرز دەکاست تا ناکۆتا درێژ ببنەوە.، من تەنانەت ڕۆمانی (سیزیف ئەو کوڕەی دوو دڵی هەیە)، لەناو خۆیدا چەندەها ڕۆمانی تری هەڵگرتووە، چەندەها بەشە ڕۆمانی نەنوسراوی تیایە، هەر کاتێ بیەوێ بانگم دەکات تا بینووسمەوە. هیچ شتێ سنوور بۆ ئەو خەیاڵ و نوسینانەی من دانانێت مەرگ نەبێ، بۆیە تا من بژیم و توانای نووسینم هەبێ ئەوانیش دریژ و درێژتر دەبنەوە و بەشی تر لەدایك دەبێت.

پرسیاری حەوت: لە ئێستادا ئێوە یەکێکن لە دەنگە جددییەکانی ناو چیرۆکی کوردی و خاوەن خوێنەری تایبەتی خۆتانن.دەکرێت لێرەوە بە خوینەرەکانتان بڵێن، پڕۆژەی ئایندەتان چییە و خوێنەرەکانتان بەم زوانە چیرۆکی تازەتان دەخوینننەوە؟

ئارام کاکەی فەلاح: بەڵێ ماوەیەکی تر چیرۆکێکی تازەم بە ناوی (کارگەی تووڕەیی) لە گۆڤارێکی تازەدا بڵاودەبیتەوە و لەوێدا خوێنەران بەر تەکنیکێکی تازەم دەکەون لە ناو چیرۆکدا کە دەتوانم ناوی بنێم (تەکنیکی شانۆیی لەناو چیرۆکدا).پرۆژەی نووسینی ترم زۆرە و ڕۆمانێکی تازەم بە دەستەوەیەو گەر بۆم کرا وەك چیرۆك بینووسم ئەوا دەیکەم، گەر نەمتوانی ئەوا دەیکەم بە ڕۆمان.

پرسیار: لەوەڵامی پرسیاری شەشدا دەڵێیت(هەندێك چیرۆك هەبووە دەمتوانی بیکەم بە ڕۆمان و هەندێك لە ڕۆمانەکانیش دەمتوانی بە شێوەی چیرۆك بنووسم)دەپرسم گۆڕینی چیرۆك بە ڕۆمان و گۆڕینی ڕۆمان بە چیرۆك ئەوەندە کارێکی ئاسانە؟دەتوانی بە وردی باس لە جیاوازییەکانی چیرۆك و ڕۆمانمان بۆ بکەیت؟

ئارام کاکەی فەلاح: بێگومان هێندە ئاسان نییە، بەڵام وەك لە پێشدا وتم، کاراکتەری ئەو جۆرە چیرۆکانەی من دەیانووسم، بە پێی ئەوەی تەکنیکێکی کراوەیان هەیە، ئەگەری درێژبوونەوەیان هەیە تا ناکۆتا، ئەگەری ئەوەی هەمیشە بێنەوە ناو ژیانی ئێستا، ئەگەری خۆتازەکردنەوە، ئەگەری ژیان خۆی لەهەمووی گرنگترە، کۆمەڵێك کاراکتەر هەمیشە ئەگەری ئەوەیان هەیە بێنەوە بەردەمت وهەناسەت لێ قەرز بکەن و بڵێن بمانووسە ئێمە نەمردووین.من گەر بتوانم ژنی ژێر باران بە سێ بەش بنووسم، بۆ ناتوانم بیکەم بە ڕۆمان؟بە تایبەتی ژنی ژێر بارانێك کە چیرۆکەکەی قەت تەواو نەبێت. من گەر غەریب ریکۆرد بە سێ بەش بنووسم، بۆ ناکرێ بەشێوەی ڕۆمان بینووسم بە

جۆرێك ئەم كاراكتەرەم هەمیشە دێتەوەو دەچێتە ناو چیرۆكەكانی تریشمەوە؟ لەكاتێكدا من خۆم ڕۆمانیش دەنووسم، دەزانی بۆ یەكێ نووسەری هەردوو جۆرەكە بێت، ئەوە دەزانێ كە چیرۆك و ڕۆمان هێندە دوو دونیای لێك جیاواز نین. ئەوە لای ئێمەی كورد چونكە ڕۆمان تەمەنێكی هێندە كورتی هەیە، لامان زەحمەت ترە و وا دەزانین چیرۆك نووسین ئاسانترە، بەڵام ڕاستت بوێ پێچەوانەیە. گەركەمێك لە پێوانە گشتییەكانی چیرۆك و ڕۆمان قسە بكەم، دەتوانم بڵێم كە چیرۆكێكی درێژ(نۆڤێل كە لە بنەڕەتدا وشەیەكی ئیتاڵییەو لە نۆڤلاوە هاتووە كە بەمانای هەواڵ دێت، یان بە لاتینێكەی پروسە كە مەبەست لێی جۆرێك گێڕانەوەیە كە هەناسەیەكی درێژی تێدایە) دەتوانی بۆ چل و نۆ لاپەڕەیەك درێژ بێتەوە، دوای ئەوە دەكرێ لە پەنجاوە ناوی بنرێت ڕۆمانی كورت.

هەرچەند من خۆم زۆر بڕوام بەم جۆرە پێوانانە نییە.ئیشی ڕۆمان ئیشێكە لە ئاسۆیەكی فراوانتردا، لە یاریگایەكی فراوانتردا، لەگەڵ كۆمەڵێك كاراكتەری زۆرتردا، لەگەڵ جیاكردنەوەی بە چەند بەشێك و هەر بەشێكیش دەكرێ باسێكی سەربەخۆ بێت، دوایی بە تەكنیكێك ئەم بەشانە پێكەوە ببەسرێتەوە،بەڵام لە چیرۆكدا دەكرێ یەك بەسەرهاتت هەبێ و یەك كاراكتەر،یەك هەناسە، یەك ڕووداو، یەك چوونە ناوەوە، یەك كۆتایی، یەك گرێچن، یەك سەرەتا، بەڵام ئەمە كاری نووسین ئاسانتر ناكات، چونكە لە چیرۆكێكی جواندا دەبێ حیساب بۆ هەموو ڕستەیەك و بۆ هەموو وشەیەك بكەیت، دەبێ هیچ شتێكی زیادەی تێدا نەبێت، لە كاتێكدا لە ڕۆمانێكی ئاساییدا دەتوانی چەندها لاپەڕە بە وەسف پڕبكەیتەوە، دەتوانی چەندەها شت بڵێیت كە دەكرێ نەیانڵێیت، وەك سیاسییەك چۆن دەتوانی سەعاتێك قسە بكات و هیچیش نەڵێت، ڕۆمان نووسێكیش دەتوانی چەندەها لاپەڕە بنووسێت و هیچیش نەڵێت، نەك تەنها نووسەران، بەڵكو خوێنەرانی ڕۆمانیش ئەوە دەزانن كە ڕۆمان پڕیتی لە شتی زیادە، كە دەكرێ فڕێیان بدەیت و هیچ كارێكیش نەكات، لە كاتێكدا چیرۆكی جوان بە شێوەیەك بیناكراوە دەسكاری یەك ڕستە بكەیت دەڕمێ،بێگومان ئەم پێوانەیە بۆ زۆربەی ئەو چیرۆك ڕۆمانە خراپانەی ئێستا لای ئێمە دەنوسرێن و بڵاودەبنەوە ناگونجێ، پێش هەموو شتێ دەبێ ئەو سەرنجە باوە فڕێ بدەین كە نووسینی چیرۆك ئاسانتربێ لە ڕۆمان، بەتایبەتی ئەو جۆرە چیرۆكەی ئێستا ئێمە دەینووسین، مەبەستم چیرۆكی مۆدێرنە، هەموو ئامادەكارەییەك و هەموو ئەگەرێكی بوون بە ڕۆمانی تێدایە، من باسی ئەو دوو چیرۆكەی خۆم كرد، بێجگە لەوان، تۆ سەیری چیرۆكی (من و كامێراكەم) چیرۆكی (دزینی خەونەكان)، ئەمانە بۆ نموونە وەك لە پێشەكی كۆمەڵە

چیرۆکەکەشدا باسم کردووە، کە بە تەکنیکی مینی رۆمان نووسیومن، کەسانێکی زۆر کەم نەبێ، زۆرکەس ئاوڕیان لێ نەداوەتەوە و تێی ناگەن، تێشی بگەن، هێندە سەرقاڵن بەخۆیانەوە دوو وشە لەبارەیەوە ناڵێن، زۆر کەسیش دەیبات و بەهەڵە بەکاری دێنێت،من ئەم ماوەیە چەند چیرۆکێکم خوێندەوە بەو جۆرە تەکنیکەی من دەینووسم نووسرابوون، هێندە چیرۆکەکەیانی قەرەباڵغ کردبوون، یەکسەر تێدەگەی کە ئەم برادەرانە لەم جۆرە تەکنیکە تێنەگەیشتوون و بەکاری دێنن.دەستخۆشیان لێ دەکرێ و هەندێ جار خەڵاتیشی پێ وەردەگرن.

بۆ ئەوەی ئەوانەی بڕیاردەدەن لەبارەی ئەو چیرۆکانەوە، لە جیاتی ئەوە پێیان بڵێین کوڕی باش! چیرۆك وا نانووسرێ، ئەم تەکنیکە بە هەڵە تێگەیشتووی. بۆ نموونە ئەو جۆرە تەکنیکە یارمەتیت دەدا چیرۆکێك بە تەکنیکی رۆمان بنووسیت، بەڵام ئەم جۆرە تەکنیکە دێت و رووداوەکانت بۆ کۆدەکاتەوە و دەیهێنێتە ژێر کۆنترۆڵی نووسینەوە،بۆیە چیرۆکەکە بەم جۆرە تێکەڵ و پێکەڵ و قەرەباڵغ نابێ، وەك چۆن رووناکییەك لە دەرەوە دێتە ناو کامێرایەکەوە و عەدەسەی کامێراکە رووناکییەکەت لە یەك خاڵدا بۆ کۆدەکاتەوە تا پەرش و بڵاو نەبێتەوە، تا عەدەسەکەشت باشتر بێ، ئەو وێنەیەی دەیگریت روونتر دەبێت، ئەو تەکنیکەش وایە رووداوەکانت بۆ کۆدەکاتەوە تا کۆنترۆڵیان بکەیت و بۆ گێڕانەوە ئاسانتر بێت، لەچەند رووداوێکەوە بێنەوە سەر یەك دوو رووداو، لە رۆماندا بە پێچەوانەوەیە، لە عەدەسەکەوە جارێکی تر دێتە دەرەوە و پەرش و بڵاو دەبێتەوە، لە یەك رووداوەوە دەبێتە چەندەها رووداو. لە یەك کاراکتەرەوە چەندەها کاراکتەری تر لەدایك دەبێ.بۆیە ئەگەری ئەو ئەو چیرۆکانەم و کردن و نووسینیان بە رۆمان کارێکی هێندە زەحمەت نییە، وەك لەچاوپێکەوتنێکی تریشدا باسم کرد، کە من بە نهێنی لابورێکم هەیە کە تەکنیکی چیرۆکی تێدا لەدایك دەبێ، جارێ وا هەیە لەدایك بوونی تەکنیکێك چەند مانگ وساڵێ تێڕامان و بیرکردنەوەی وردو قووڵی دەوێت، هەندێ کەسیش دەیانەوێ بە دوو چیرۆك ئەو تەکنیکانە بەرن و بەکاری بێنن بۆ ئەوەی بەقووڵی لێی تێبگەن. وەك ماشێنێك بیدەیتە دەست قووتابییەکی نەزان لێی بخوریت، ئەوانەشی بریار لەسەر باشی ئەو تێکستە خراپانە دەدەن، وەك ئەو مامۆستایانە وان لەتەنیشت ئەو قوتابیانەوە دانیشتوون ولەبەر ورگ و گیرفانی خۆیان هەر خەریکی دەستخۆشی کردنیانن بەبێ ئەوەی گوێ بدەنە هەموو ئەو رووداوانەی لە ڕێگا تووشیان بوون.

نامەی نێوان ئەدیبان (نامەی عەبدوڵڵا سەڕاج بۆ سەباح ڕەنجدەر)

گیانەکەم ڕەنجدەر: گشت ڕێز و سڵاو و سۆزم بۆ تۆ و دایکی خەون و ڕۆڵەکانت، لە وشەی (گیانەکەم) دا خەستکردووتەوە، پترم بۆ ناوێژرێت.
دوایین کۆشیعرت: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم – 2015)، ئەزی بە شیعرییەتی: (پووشکین و ئیلیەت و ئۆکتاڤیۆ پاز)ەوە، بەستایەوە و بەڕاستی لە کۆشیعرەکانی دیکەت ترازاویت و دەنگت سۆزناکتر و پاراوتر و جوداترە و ئومێدی داهێنانت لە دڵی گەورە و بەهێزی شیعردا دورست کردووە، بەتایبەتی لە کەڤاڵە وشەییەکانت و سۆفیگەرییە شیعرییەکەت، تۆ هەشتا ساڵت بۆ تەمەنت نیشانداوە: (18/11/1965 – 18/11/2045)، کە دەق دەکاتە تەمەنی ئێستای من، ئایا لەو کۆتاییەدا، (عەبدوڵڵا سەڕاج)ی مامت لەکوێ دەبێت؟ پرسیارێکە خۆی لە زەینمدا سەپاندووە، وەڵامی لەلای (الهو)وە، کەڤاڵێکمە، بەڵام بۆ نیگایە کۆشاومە، ببوورە راستەوخۆ ئەم (شەتەحاتانە) دەنووسم و لە فەرموودەیەکی (ئەلنیفەری) سۆفیدا ئاگادارت دەکەمەوە، کە پێمی گوت: (لە تاریکیدا جێگیربە، کە لە تاریکیدا نیشتم، خۆم بینی).

تۆ لێوڕێژی لە هێزی خودا، لەم شیعرانەتەوە خۆت ناسیوە و جەستە و گیانی ئێقرەگری خۆت دەبینی، بەختەوەر خۆت، ئارام خۆتی، نەك وەکو بەندە، لە بەرزەخی بڕوا و نابڕوادا، لە لێواری گومان و یەقیندا گیرماوم، خەتای من نییە، خەتای ئەوەی سەرەوەیە، کە (مێشکم) و (هزرم) و (هۆشم)ی ئاوها داڕشتووە و هەمیشە لە سۆراخی کۆن و دەروازە و ڕێنمام بۆ نایدۆزمەوە؟ ئەمەیە ئەو پرسیارەی هەراسانی کردووم و بەگوناحی خۆمی نازانم.

گیانەکەم: ئەو ئافریدەی، کە لەسەرەوەیە، ئێمەگەلی ناچارکردووە کە هەڵبژێرین تێم دەگەی، کەوابوو، چاوەنۆڕی فریادڕەسم لە باوەشم بگرێ و سوکنایی بە گیانە ڕەوانە ناشادەکەم بدات بەر لەوەی (خۆڵ)

دامپۆشێ، بۆ ئەوەی ئەم تەرمە پیس و بۆگەنەم رەگەزەکانی (خاك، با، ئاو) نەگڵاوێنێ، حەزم لە ئاگرە پیرۆزەکەیە، بمکاتە زووخاڵ و خۆڵەکەوە.

کتێب لە وەرگێڕاندا دووبارە لە دایك دەبێتەوە: داهێنان لە مانا هەرە تایبەتییەکەی خۆی داوام لێ دەکات و پێ بەگیان و دڵ حەز دەکەم ئەم کۆشیعرەت بکەمە عارەبی، تا عەرەب داهێنانی داهێنەری کورد ببینن. وەلێ ئاوها پرۆژەیەك کۆتایی ئەو لە 10% یەی تاکە چاوێکم، ئەویش چاوی چەپمە، گیانەکەم با قەرزبێت لەسەر تەندروستی و تەمەن. شانازی بەوە بکە، جیاوازی لەوانگەل، بەدەر لە پۆلی مەلانی ئاسایی، ناباو و پشت بە ڕۆحی خۆت دەفڕیت بەرەو دەرباری شیعر و ئارامگەی سیمرغ، لەم کۆشیعرەتدا بەتەواوی ترازاویت لە پێشینەی شیعری خۆت و نەوایەکی نوێ، کەقاڵگەلێکی دەگمەن و سۆزێکی پەرییانەت بەلاپەڕەکاندا پەخشاندووە، هەست و نەوایەکی سۆفی مەشرەبانەم لە نێوان دێڕە ورشەدارەکانت بینی، بەچاوی ناخم و هەم دیدی بینایینم. ئەوەی بەچاکیی لە ڕوانگەی جوانسازییەوە لە فەیزی شەتەحاتەکانت بنواڕی، دەگاتە ئەو ئاقارەی کە بێژێ: ئەوە (سەباح رەنجدەر) پەیتا پەیتا کەوڵە هزری و هونەری و جوانکارییەکانی دەشاخێنێ رووەو ڕۆحییەتی شیعر و ئێستێتیکا.

باوکی خەون، تۆ و منی نائارام لە گشت جێیەکانی ئەوێ و ئێرە، ناشاد لە گشت سات و زەمەنەکانی لاوی و تەمەنداری، لە (زەمەن)ێکدا بەڕێکەوت هەڵکەوتین، کە بەنا پیرۆز ناوی دەبەم، چونکە راستییەکان ترازێندراون و جوانییەکان دزێو لێدراون و …. تاد، ئەدەبەکەش پووچڵبازاڕییە. کا رەخنەی زانستی؟ کا جوانناس و کا ڕێز و کا مرۆی حەقشوناس. بەلامەوە، شاعیر گرێبەستیاری نێوان: زمان و مۆسقا و وێنەیە، بە واتایەکی ڕۆشنتر، کەقاڵە زمانییە وشەییەکان لە سیمفۆنیای گەردوون هەڵدەکێشێ، چونکە نیگارکێشی بلیمەت، کەقاڵە رەنگییەکانی ئاوێتەی مۆسیقا و زمانێکی پەیڤین دەکات، ئەم بۆچوون و هاوکێشەیە بۆ رەگەزەکانی دیکەی هونەر و ئەدەب، بە دراماشەوە …. تاد، دەشێت ئا لێرەوە ڕۆحییەتی دەق چون کانیلەی سازگار هەڵدەقوڵێت.

ئافریدەکاران، هەڵگری ئاگری خودایین بۆ ئەوەی شارستانییەت دروست بکەن. شیعر شیلەی وشەیە، بەجۆرێکی دی، وتەی وتەیەکە قۆزراوی زمانی هێز و زمانی سەردەمە. تۆ بزانە چەند سەردەمییانەیە، پێناسەی شێخ محێدینی عارەبی، کە فەرموویەتی: (شیعر خۆ دابڕینە لە ئاسایی باو).

بۆدلێر و رامبۆ و مالارمیە و سان جۆن پێرس و رێنی شار و نالی و مەحوی و گۆران و ناوی دیکەش. هەمان رێچکەیان گرت، بەبێ گوێدانە دەنگی ناڕەزایی ئەم و ئەوی سەردەمەکەیان، تۆش وەهابە، خۆ واتکردووە. من ئاسایی، کە نەکڵۆك بین لە چاوی قڕێژان و گەمژە بیران، پانتایی داهێنان بە ورشەی سەرشانۆ و پیاهەڵدانی درۆ، گیرفانمەندی و خەڵاتی پەرژەوەندمەندان قەتاوتەت هەڵناسەنگێندرێت. ئەوەی لە (بازاڕ)ەکەدا دەیبینین، بازاڕی گەوهەرناسی نییە، بەڵکو بازاڕی (هەڕاج) و گەندەفرۆشی و هەم خۆ فرۆشییە. ئەوەی پەنجە بخاتە سەر زامەکە، چارەنووسی وەك چارەنووسی رۆمانی: (سلیکۆك هۆکلێر)ی من دەبێت، بریا سەد بریا بەر لەماڵئاوایی ژیانم، بەچاوی کراوەوە، کۆرۆمانەکانم بەبێ هەڵە دەبینین، خۆ دەزگای ئاراس لە پرۆژە دابوو ئەم کارە بکات، بەداخەوە لە بەختی من ئەمیش داخرا، ڕەشبین نیم، وەلێ لەم ڕۆژگارە سەقەتەدا مەحاڵ و دژوارە ….. مخابن، بەڵام دوای مردنم ئومێدم بە خوێنەری بە وەفا زۆرە.

لە ئازار و موعانات و ئەزموونی پیرۆزی رەوتارەوە، داهێنان، ئەفراندن، دێتە ناو کایەی هونەرییەوە، دەتۆ وردبەرەوە لە ژیانی (ڤانکۆخ) بۆ وێنە، لە ژیاندا تێرەسك نەبوو، کەچی کەڤاڵەکانی بە دەیان ملیۆن دۆلار دەنرخێنرێت. زۆرانی تر وەکو ئەو لە مێژووی ژیاریدا هەن. لە ئەمستردام دووبارە سەردانی نزیکەی (50) کەڤاڵی ئەو بلیمەتەم کردووە و رۆحمی چالاك کردووەتەوە، لە ساڵی (1890) و لە تەمەنی کورتی (37) ساڵیدا گوللەی بە خۆیەوە ناوە، بەر لەوەش گوێیەکی خۆی قرتاندووە، بۆم دەرکەوتووە، کە زۆرینەی نوێبەخشان و ئافریدەرانی بەدەر لەباو و ئاسایی و ژیانی خۆیان نیمچە شێت بوون. شێتی هونەر و جوانی و داد و هەق.

ئەمە چ شێتییەکی جوان و پیرۆزە کاکە (رەنجدەر)، بێمەوە سەر دەق بەواتا جوان و سەرسوڕهێنەرەکەی، بەگوێرەی شارەزایانی (زمانی دەق – Text)، حەفت پێوانەی بۆ دیار کراوە لەلایەن (رۆبێرت دی بۆجوان) و (دریسلەر)ەوە، کەوا لەزۆربەی توێژینەوەکانی زماندا، دانیان پێدانراوە:

1- سەبك (داڕژتە)، کە دەکاتە پێبەندی نەحوی (گرامەر – Grammar) کە بە زاراوەی (Cohesion) دەناسرێت.
2- حەبەکە (تانوپۆ)، یان تێبەندی دەلالەتەکان (Coherence).
3- ئامانج، یان مەبەست لە دەقەکە (intentionality).
4- وەرگرتن (قبول) لەلایەن خوێنەر و بیسەر و گوێگرەوە (Acceptability).

5- راگەیاندن بە واتای (الاخباریە) (informatively).
هەڵبەتە خاڵی یەکەم و دووەم گرینگترن لە وانەی دی، دەگەڕێمەوە سەر ئەفراندن و داهێنانی ئەفسوونی وێنە و ئەفسوونی زمان و چندراوی سفتوسۆڵ، ئەو کارەی کە پێشتر گوتم: شیعر واتای، یان وشەی سەرووی واتا و وشەکانە و بێجگە لەوەش، پاڵاوتەی زمانی بازاڕی و فەرهەنگە، رێچوون و بەقووڵداچوونی شاعیرە لەگەڵ جیهانبینینی بۆ بوونەوەری (الوجود) لەهەردوو دیوی (زاهیر و باتین). هەڵبەتە بە مەنتیقی جوانکارییەکی ناباو و سواو بووەوە. درەوشانەوەی ئەزموونی وشە ئارایی و پێچراوی روئیای نیگایی و شڵۆبوونەوەی ناخیی و دەروونیی، وا لەو شاعیرە دەکا و باڵی پێدەگرێ بۆ هەڵفڕین، لە وێنەیەکی هزرییەوە (image) بۆ وێنەیەکی دیکەی ئاخڵەدارتر و کانگەی ورشەدانەوە، چوون (گیا)یەکەی رۆمانی: (سێناتای رۆح) و دووبارەبوونەوەی لە رۆمانی: (ئەژدەر)دا، یان وەك گیای نەمری گەلگامێش کە نەیگەیشتێ، وەکی دیکە، کە نووسەرە نەناسراوەکەی دەقە سۆمەرییەکە پێی گەیشت و بە گوماناوی نەمرە.

ئەم هەموو تێپەڕاندن و داهێنان و هونەرە دانسقەیە، لەڕێی هێماکاری و خوازە و بە ئەفسانە کردنەوە، قۆزاخەکەی دەترەکێ و ئاوریشمی دانسقە و نەبیندراو خۆی نمایش دەکات، لە چرکەیەکی (تەجەللی) و زەینێکی شەفاف و کریستاڵیی دەردەپەڕێ وەك ماسییە نەرموشل و فسفۆرییەکانی هەرە قووڵایی و پەنامەکییەکانی ئاوە بێگەردەکان.

نووسیوتە (سوپاس بۆ ئەو دڵەی خۆم ـــــ هەزار رێگای هەیە بۆ گەیشتن بە ناوکی رووناکی) لەو رێیە سەختەش، لە ڕاماندا خۆبینین و خۆناسینە وەك پێشتر ئاماژیەکم پێداوە. لە کۆتایی (شیعر ئەی ناوی خۆم)دا، هەم بە بۆچوونی جوانسازیی ـــــ بەراوردکاریی و هەم تەریب بوون، دەبوایە لەگەڵ چوار رەگەزە دێرینەکانی گریکدا، چوار دەقی پیرۆزت نیشان دابا، نەك (سێ)، بۆوەی هاوسەنگ، هاوتەریب بێ لە دیدی ئێستێتیکاییدا وەکو:

تەورات ئاڤێستا
زەبوور تەورات
یان
ئینجیل ئینجیل
قورئان قورئان
باوابێ، خۆت لە هەڵبژاردندا ئازادی.

لە ڕۆمانێکمدا (لەیادم نەماوە کامیانە) ئەو چوار رەگەزەم تاوتوێکردوون و بەلای (ئاگر)دا شکاوەمەتەوە و هێیەکانیشم دەراندووە بۆ؟ لە گەرمیان و کەرکووکدا بەو (بزنمشکە)ت ئێژن (بزنمژەك)، گوایە گوانی بزنان دەمژێ و لە کونی گواستانان دەژیت.
گیانەکەم ڕەحمان ئارام لە نێوان تەونی نەگریسی جاڕجاڕۆکەکانەوە تریفە دەدەن و بینایی گەندەڵ ویستان لێڵ و پێ خوێ دەکەن، حەزدەکەم خۆت زۆر بەو شکڵبازی و خانە دامەییيانەوە…for mali form، خەریك نەکەیت و ئەو چرکە قۆناخە جێبهێڵە، ئەرێ (بازنە) بەو نەمری و پیرۆزییەی بۆ لە لات، لە کێ شیعرەکانت نیشتەجێ نەبووە (0) خاڵ هەرچەند کۆشا و ڕەنجی دا، دەرفەتی لەو دیواربەندییە ـــــ کە سەرەتای کۆتایەتی و بەپێچەوانەشەوە، نەدۆزییەوە، بۆیە نافێ هەڵفڕی و لە چەقی بازنەکەدا خۆی چەقاند. دەبزانە (0) چەند مەزن و سەرەکییە، ئاخر گشت هێڵەکان: راست ـــــ چەماوە و شکاوەکان بەو خاڵە موبارەکەوە دەست پێدەکەن و بەویش کۆتاییان دێت، لە دەقێکم لە یادم چووە (هەی هاوار لە دەست و چنگی بیرچوونەوەی تەمەن) گوتوومە: کۆتایی جەستەیی سێ مەودای ـــــ درێژی ـــــ پانی قووڵایی، یان بەرزی، بەڕووبەر تەواو دەبێ، کە تەنیا دوو مەودای پانی و درێژی هەس. ئەم رووبەرەش بەهێڵ بە کۆتا دێ، ئەگەریش لە هەموو جۆرەکان هێڵ بن، (یەك) مەودای هەیە. کۆتایی ئەم جۆرە هێڵانەش (0) خاڵی نوقتەیە: ئەوجا بزانە کە خاڵ کەرستەی هەموو شیعرە ئەندازەییيەکان بوو، چون مارێك، باز کلکی خۆی مژیوە و داخراوە، بەسەر جیهانی کامڵ و جاوید و نێرڤانای خۆیدا ئەمانەت بیر دەخەمەوە. چونکە لە دەقەکانمدا تاوتوێم کردوون و تیۆری خۆم دەراندووە. ئەمە بەسەر ڕەنگەکانیشدا دەسەپێت. تۆ خۆت چاکتر لەمن ئەوانەت لەیادە و دەشڵێن بۆ کاکڵەی نامیلکەی هزری هونەری شێوەکاری – ئێستا هەندە (شت)م دێتە زەینەوە، کەچی هەتا یەکێکیان ڕاو دەکەم، ئەوانی تر لە شەققەی باڵ دەدەن، ئای تەمەنی پاش هەشتایی، خۆزگە سێوێك دەبوویت. بتخواردایە و ئەوەی تر بژیابامایە، کوڕە نیو هەندە، قسەی خۆمان بێت بە چارەگێکی هەشتاکەش قایلم.

ڕەنجدەر گیان: هێشتا کانیلەی ئەفراندنم قوڵپ دەدا، غەدرم لێکرد بەنامەیەك بۆ جەنابت – چیمەنتۆڕێژم کرد، ئەوە با بە نامە تۆڵەی خۆم بکەمەوە، دەمەوێ ئەو تیترواسکەی بێمی دێنایدێن بکاتەوە بۆ کەوڵی مرۆیی، بەڵکو تینوویەتیم بە دەربڕینی بێڵ وشەی ڕەنگاڵە و نیوە بازنەی ڕەنگینکەوانان بەسەر زێدداچوون، خودای ئاسمانی فیرعەونی سەیوانێك هەڵبدەم، هەرنەبێ چەترێکە یەك.

خوداکەی ناو کۆشیعری: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم) ی رەنجدەر، ئادەی تیشکێك بۆ دیدەم بنێرە و بەسە ئەم (حاڵ)ەی کە خاڵ و وێرگوێ و کەوانە و تەنانەت (پیت)ەکانیش بە حەزی خۆیان لەسەر پانتایی کاغەزدا دەنیشنەوە و نایانبینم، سوپاس بۆ دەست و پەنجەم، لە ئەزموونی زۆر و چڕەوە ئەرکمان تۆزێکەیەك سانا و هاسان دەکات. چەندی دەکەم بەڵام ناکرێت، بگەڕێمەوە سەر دێڕ و لاپەڕەکان و هەڵەچنییان بکەم. ئەوە ئەرکی جەنابتە پارەکەی دێم، باوکی: (Yad pilot/ یاد فڕۆکەوان). فێندە ئەوە هەتا دێت، هێما و وشە و دێڕەکان لە نیگامدا کاڵ و کاڵتر ئەبنەوە، لەوانەشە ڕۆژێك ئاوابن و رەشایی تاپۆ دایانپۆشێت، وای وای لەم دۆزەخەم.

(رەنجدەر) ئازار دەنووسێت، بەڕەنگ و هێڵ دەکێشرێت، یان بەڵیتم و زایەڵە و سەدا لە سیمفۆنیایەکی نەمردا دەتوێتەوە، هەنووکە لەناو چوار وەرزەکەی (ڤیڤالدی)دا لە درەوشانەوەی (رووناکیی مانگی) (بێتهۆڤن)دا پێمەلە دەکەم خۆزیارم لە ڕەوتی رەنگە راچەنیوەکانی(ڤانگۆخ)دا بخولێمەوە، دیارە (وشە)ی بێوەفا بەهانامەوە نایەت، بۆیە زمانی رەنگ و دەنگم کردە ئارامگەی گیانم، خۆ ئەز لە بەرهەمەکانمدا بە ڕەنگ نووسیومە، بە وشە نیگام کێشاوە، هێشتاکەش تاسەم دانەمرکاوە وەلێ، دەوامی حاڵ مەحاڵە وەك دەگوترێ هەستەکان لە کار دەکەون و تاریکایی ئاکامە.

باوکی خەون و یاد: ئەمڕستا خۆم بە (ئەبو عەلائی مەعەڕی) ی زەمانە تێدەگەم، چونکە چاڵی چاوم بۆتە بەندیخانەی نیگام، لەشە پیسەکەم بۆتە حەپسخانەی گیانم و خانگەکەمیش تاراوگەی لەشمە، گوێبگرە:

أرانی فی الپلایە من شجونی فلا تسأل من الخبر النبیپ.
لفقدی ناڤری ولزوم بیتی وکون ً النفس فی الجسد الخبیپ.

مەگەر وەك کوێرە نازدارەکەی (یەعقووب) لە تاریکی بیرەوە، ئەستێرەی (بیرێ)م لێ هەڵبێ، هەڵدێ؟ دڵنیام هەڵبووە، ئەی ئەوە نییە دەست و پەنجەکانم بە دەنیگاوە دەپەیڤن، دەنووسن، دەڕەنگێنن و دەئاوازێنن، ئەوە نییە تاپۆ و تارمایی دەتارێنن، ئەمەیە رووناکیی لە دوورەوە، کە تۆ جوان جوان لە شیعرەکانتدا، سەرپێشیان لەسەر هەڵدەدەیتەوە. لە ناخدا سێبەر و تارمایی و رەشایی هەرگیز نییە، چونکە ئەو سێیە (رەش ـــــ تارمایی ـــــ سێبەر) رەنگ نەبوونە و نابن وەکو لە نووسینێکمدا یەکاڵیام کردۆتەوە. (نا… هەرگیز، رەش و سپی رەنگ نین) لێرەدا سپییەکە واتا فزیکییەکەی مەبەستمە نەك نوور و رووناکی. جا ئەمە شکۆمەندیی و جاویدیی نییە؟ ئەمە بوونە سەمەندەر

نییە، پاش بوونە تیترواسك؟ تۆ ئاسایی نەك ریخۆڵەی ناوكم بووبێتە پەروازەی ورد چنراوی رۆخی دەف، بەڵكو بوومەتە دەف و هەم ترپە سۆزناكەكانی لەو پیرۆزییەدا، لەگەڵ لەرەی پەنجەی دەفژەن و هەم لەگەڵ پەنجەی سەر كونەكانی شمشاڵی: (دەروێش عەبدوڵڵا)دا دەلەرێمەوە، ئای خۆ: (قالەمەڕە)م بیر چوو، خۆ ئەگەر سەدای شمشاڵی یەكەم لە شیعری: (گۆران)دا بەر گوێم كەوتووە. كەچی بەهەر شەش هەستەكانم لە توونی كوناوكونی شمشاڵە میتاڵەكەی خاڵە قالەدا هەناسەی ژیان و مردن دەدەن، ئەدی بەقا و مانەوە بۆ كێیە؟ بۆ یەزدان و جوانی و دادە. گەیشتمە ئاكامێك لە شیعرەكانتەوە، خودا شیعرە، كە چقڵی چاوی دووپشكان و بزنمژانە. شیعر تریفەی زبانە ناخییەكانە، بەر لەوەی لەسەر كاغەزی بێگەردا ئۆقرە بگرێ بۆ چەند ساتێك، دەنا جیوەییانە ئەو شیعرە سرەوتی بۆ نییە و …. نییە.

شاعیر لە بۆسەدایە بۆ راوكردنی وشە ورشەدارە نێچیرەكان، بە تۆڕی ئاوی بووبێت، یان تۆڕی زەوینی. مەلەوان راو بكات، یان فڕندە و باڵندەكانی زەریای رۆحی رەوان. خدر زیندانە، جۆشا و خرۆشا و خۆی لە كەنارەكانی ئەم مەڵبەندەی جوانییە نزیك دەكاتەوە و تەلیسمان دەپێكی، ئەوساكە رەنجدەر (هەڵۆ) دەبێتە (دڵ) و دڵیش دەبێتە قەقنەسی: سووتان + بەخشین بۆ زمانە پاراوەكەت، دەبێتە مووچڕكی دیداری (دڵبەر). ئەمە شكۆیە لە شانەشینی شالیاری شێوە شینە شاهۆی شانەكانی هۆشدا لە شەقەی باڵ بدات. تەماشا…. تەماشا، شینەكانی زمان لە دۆخی (پیت)ەوە، كراسگۆڕی دەكەن و ناو شینایەتی شینە ئاسمان و كووژەكە و یاقووتی شینە لاجیوەردییانەوە، ئەو شینانە شەرمنانە شەپۆل دەدەن و خۆ نیشان دەدەن بە ئێمەگەل، ئەمەشە شیعر كە دەخوازێ بیكەیتە نقێمی هەر دە پەنجەكانت بۆ دركاندنی پەنهان و رازەكانی بوونەوەری. مەگین ئەو دەمە هێلكەی دیودەری دانسقەی جوانیی بترووكێ.

ئەدی شوێن، بێگومان پێگەی دیاری هەیە لە پاڵ كاتدا، چونكە، یەكەم: رێگەی داهێنانە، دووەم: كانگایەتی، سێیەم: رێژگە و ئەفراندن و ئیبداعەكەیە، ئەوە دەبینم ئەو جێكاتە ئەزەلی و سەرمەدییە لە لات چڕ و خەست بێتەوە بۆ ناو (خود) و لەوێوە بڵاچە دەدەیت و دەدرەوشێیتەوە. دڵ، دەروون، ناخ لە كنت بێتە ئەلتەرناتیڤی كۆستارەكان و یونیڤێرس universe…، دەك ئافەرین، ئەو جیهانە هەتا هەتایی و زەبەلاحەت لەو دڵ و رۆحەتدا هەڵگرتووە، ئەمە كاری پێغەمبەران و نوێبەخشانە، من ئاسایی، نەك خۆم بە پەیامبەر، بەڵكو بە خوداش زانیوە، ئەی ئەڤین بە واتا رۆحییەكەی وابزانم مەیی ناو سوراحییەی جوانسازیی و خەڵقاندنە. (خەمر) هەوێنی نوێبوونەوەیە چ خودایی بوو، یان خەمرە رژاوەكەی (خەیام)، چونكە

هەردووکیان مەستمان دەکەن و دەمانبەنە سەرووی واقیعی خۆم و خۆت و خۆیان .... تاد، لەولاوەش و ئارەزووە دزێو و نەوسنەکان، وەك ئەوەی بە پۆشاکی ڕەحمانەوە لکابن، ئاوهایە. دەخوێت راوەشێنە و وردبەرەوە لەو تاقیگە یەکلاییکەرەوەیەدا. هەڵبەتە ڕێچکە شکاندنت و ڕێچکە شکاندنم، قیژەی قەلەڕەشەکانی لێ ورووژاندین و دیارە سزامان، هەمان سزاکەی (سینمار) دەبێت.

بنیاتنانی کۆشکی گەوهەرنگینی جوانیی و هونەر، چاوی ناحەزان و کورتبینان ئەبڵەق دەکات، نایانەوێ شانەشینی ورشەدار ببینن، رەخنەش کەم دەست و کۆڵەوارە لەعاست نێ کۆشیعری تێ و شەش کۆچیرۆکی بەندە، مەگەر تروسکاییەکی کزیان بەرکەوتبێت. قەڵەمێکی بوێر لای لە ڕۆمانی: (پەرتەوازەی ئێرە و ئەوێکانی ئەوان) نەکردووەتەوە. کە موناقەشەی هزری فەلسەفەی گریکم کردووە و جیهانبینیم لە زۆر رووەوە دەراندووە. کەوا ناچار بوومە لە دەقی ڕۆماندا رەخنە لە رەخنەگر بگرم و تیۆرەکانی ئەدەب شی بکەمەوە. میتا ڕۆمانییەتی دەقەکانم هێشتا مافی خۆیان وەرنەگرتووە، چوون دەقە ناوازەکانی جەنابت. چاك لە قەسیدەی: (تاك و جووت) بۆی چوویتە (ئەوانگەل) لە قووڵایی دڵیانەوە تاساون، بەڵام (ئومێد) هەزاران باڵی هەیە. لە تەك هەزاران خاڵ و تاج و باج و.... ئەمنیش هەزاران پشکۆ و پەنگر و سکڵ، کانیلەیەك لە هەڵقوڵان دواناخەن، ئێمە جوانیناس و ماندوونەناسین، ئێمە شەهیدی وشەی ڕاست پەرستیی و ناسکگۆین. دیارە ئاشەکەت، لە دزێویدا، لەجیاتی گەنم، دانەوێڵە، (نمەك = خوێ) دەهاڕێ. دەبیهاڕە، زیخ و بەرد و ژەنگی ڕۆژگار بچێژە تامی خۆنیگاراندن و بڕاچەکردن و فەیزی سرووشان.

شیعر پەیامی هەیە؟ وەڵام: نا. خۆی لە خۆیدا پەیامە و هەم باڵاڕووانی ناخ و دەر. هەتاکو ئێستا باسم لە هەستەکان کردووە، ئەی نەست و ئەودیوی هەستە ناسراوەکان. مەگەر شیعرییەتی زمان لە دەقدا لێوەی نزیك بێتەوە و وێنای بکات، بۆیە زۆرجار بەو زمانە چێ و وێنەکاری و هزر ئامێزە دەگوترێت زمانی نوخبە و تاکە تاکە، هەقیانە و زۆریش، چونکە شیعر ئامراز نییە لەم سەردەمەدا، بەڵکو ئامانجە، ئەمەش ڕاستییەکە و نکۆڵی لێ ناکرێ، واش پێشبینی دەکەم دروشمی هونەر بۆ هەموو. لە ئایندەدا خۆی لە بەرزەخی جوانیدا بشارێتەوە. دەبێ شیعر جۆرێك نەبێت لە پەرستنی خودایی؟ وێنا کردنی ئەم ڕۆژانە جودایە لە وێناکردنی کلاسیکی، کە (لێچوو) و (لێچوێندراو) پێکیان دەهێنا.

شاعیری نوێنیگای ئەوڕۆکە، بەرجەستەکردنی وێناکردنەکەیان مەبەستە

لە مەودای بینیندا. ئەوەتە وتووتە:(سەرە پەنجەکانت گەرم دەبن ـــ ئاوازی هەموو گۆرانییەکت دێتە گوێ) + (چاو چرای سەری مرۆڤە) بەنموونە، یان (کێڵگەی پەراسووت پڕ شیرترین گوڵەگەنمی هەست دەگرێ) و زۆری تریش لە سەوزگای چاوی ناخت دەپشکوێن و چرۆ دەکەن، باش بۆی چوویتە کە (نە ژیان بردنەوەیە، نە مردن دۆڕان)، بەڵام گەمەیەکی کۆمیدی – تراژیدییەکی هەڵنەهێندراوە و منیش پەیتا پەیتا باجی تەمەنم دەدەم، بە کێ؟ خۆشم نازانم، ئا، ئا، بە هونەر و بە جوانیی، تۆ بنواڕە، سیزیفی ئەفسانە بەردی سەر شانی دەهەورازێنێ، کەچی من ئەو بەردەمە کە بە تاوتل دەدەم و غلۆر دەبمەوە بەرەو نادیار. گیانەکەم، (کەڵەکێوی لە تەمەن درێژیدا شاخی جوان دەبێت) ئەوە بۆ هەڵواسینە بەدیواردا گوللەی گۆدار سینگی دەپێکێ، خۆزگەم چەند بارە، بەو جوانبینییەت سەرسامم کەوا لە چاوەڕوانیی (بەخششی ئەشق و خەڵاتی دیدار و مەئوای جاویدانی و خەرمانی خودایی)ت، بە واتایەکی روونتر بە ئاواتی پاداشت و قەرەبوویت. ئەز، بە پێچەوانەوە. ئەوم لەخۆمدا ناسی و دوور لە چاوەڕوانیی (گۆدۆ)ی بێهوودە، دێت لێم نەڕەنجێ هەی رەنجدەری داهێنەر و ئازاردراوی دەستی رۆح پیسەکان، خۆت وتەنی: پاشخاپەرێکەکان: دە گوێ بۆ ئەم چیرۆکەی: (رابیعە عەدەوی) سۆفی هەرە مەزن بگرە. سەتڵێ ئاو و باوەشێ پووشی پێبوو، کە کابرایەك پرسیاری لێ کرد: ها بۆ کوێ دەچیت؟ وەڵامی دایەوە: بەم ئاوە دەچم دۆزەخ خامۆش بکەم و بەم پووش و پەڵاشەش بەهەشت بسووتێنم. کابرا واقی وڕمابوو، کە گزارەی کۆشا: بۆ ئەوەی ئیتر پەرستنی خودا نە لە ترسی (ئاگر) بێت و نە بۆ پاداشتی (بەهەشت)ی دڵارا، تەنیا بۆ خودی خودایی ئەو بێت و بەس.

ئەوەیە مۆرگی راز و هێما و شتە بێناوەکان. ئەم جاویدییە بە کێ دەستەمۆ دەکرێت، براکەم. لەو دەمەی تلاوتل لەناو تەونی تەمەندا دەتوێمەوە. تۆ خاڵان بهێنەوە و بیکە ملوانکەی گەردنی قەتڵی گەرمەسێر و لەسەر باڵ و ژێر باڵی خاڵخاڵۆکاندا بخاڵێنە، پێشتر نەمگوت خاڵ پیرۆزە، چوون پەلکەزێڕینە و ئاوی بەقا. خاڵ، خاڵبوون، خۆت، خۆم…خ خ، خەون، خودا، خزان، خەزان، خۆر، خەڵوەت، …. ئاخ، داخ، خ خ خ تۆ بە تاسەوە (سەمای نووسین) بگرە و منیش بینایم هەڵخستووە بۆ ترووسکەیەکی گیانبەخش، موژدەکانم بوونەتە تۆڕی ڕاوکردنی پەلکەڕەنگینەکان نەبادا بەیەکجاری لێم ون و ئاوابن، ئەوسا نقوومی عەدەم و تاریکیی، بریا ئەم تۆزقاڵە رەشکە و پێشکەیەم دەرفەتی چەپکێ وشەی تەلیسمداری بۆ دەڕەخساندم، خۆزگە ئەم لاپەڕانەش دوا تۆمار نەدەبوون چاوەکەم رەنجدەری شیعر رۆشنا و ئارام.

باوکی خەون و یاد، پێنج چیرۆکۆکەم لە مێشکدایە، ناوێرم بیانخەمە گەرووی چاپخانەوە، نەبادا پەیمان شکێن بم، تۆ کەسی یەکەمی خوێنەریانیت:

1- سێو و سیاسەتمەدار:

دەرفەتی گوێ گرتنم نەبوو لەو سیاسەتمەدارە سەر و ریش – بە بۆیاخ – قەترانییە، وەلێ لە ڕۆژنامەدا دەستکەوتم دەیان هەڵەی زمان و ڕێنووس بوو، لێرەش لە بازاڕە کراوەکەدا بە فرۆشیارەکەم گوت: کیلۆی (ئۆمینا/ omena) بە چەندە؟ گوتی: ئۆمینام نییە، پەنجەم بۆ سێوەکان درێژ کرد و چاوی سەرسامیم لێنا، گوتی: ئا من (ئۆمێنا/omena)م هەیە، نەك ئەوەی تۆ داواتکرد، لە بازاڕان وانەی زمان دەڵێن.

2- شاعیرێك:

برا گچکەکەی شاعیری بەرهەڵستکار و ئاشتیخواز شانەی دەمانچەکەی لەو مێردمنداڵە بەتاڵ کرد، چونکە لە خۆشی بەفر، تۆپەڵێکی لە ئۆتۆمبێلەکەیان گرتبوو.

3- دەمانچە:

لە خواردنگەکەدا، ئەمینداری گشتی حیزبەکە دەمانچەکەی لەسەر مێزەکە جێهێشتبوو، شاگردەکە بەخۆشی خۆشی و هەڵەداوان، دەمانچەکەی بۆ درێژکرد، کەچی پاسەوانانی ئەمینداری گشتی دایانە بەر ڕێژنەی کلاشینکۆف .

4- جێگۆڕکێ:

ژنەکە بە شووەکەی گوت: با جێگۆڕکێ بکەین، پیاوەکە گوتی: شووەکەم چۆن؟ ژن بە خۆویستی ئامازەی بۆ سەرووی برۆکانی و خوارووی پێیەکانی کرد و بە دەنگیش گوتی: تۆ هەمیشە لە سەروو بوویتە، ئەمجارە گۆڕانکاری، تۆ لە خوارەوەبە لەسەردابەکەدا، منیش لە بانەوە دەچمە بانەبان .

5- تەورێکی ژەنگن:

نەمامێکی ناسکی جەنگەڵە چڕەکە، تەورێکی ژەنگنی لە ڕێرەوە تەسکەکەدا دی، هاوار و فیغانی بەرز بۆوە و لەشی خەڵتانی ئارەقە و لەرزین بوو! دارکاژێکی بە تەمەنی ئەزمووندار، ئاوها هێدی هێدی، هێور و ئارامی کردەوە. ((ئەگەر تۆ و براله جوانمێردەکانت نەچنە کونە ژەنگنەکەیەوە و یاریدەی هەڵسانی بدەن، هەرگیز ئەو ببێ و بکوژ نابێت.

بەدێتن؟ ئاشنام بکە بە (نا.. و .. بەڵێ)ت، بەهەردووکیان ئاسوودە دەبم، چونکیە ئەوەی دەبوایە بمگوتبا، گوتم و خۆم خستە سەر کاغەز و لە نەیار و ناهەق و ناقۆڵا نەسڵەمیمەوە. بۆ ئەوەی چاو لەڕێی ئافەرین و (مایە) و (سایە) و (پایە)بم. ئەوانەیش، کە لایەکیان لە حەرفەکانم کردووەتەوە، ویژدانیان هانیانی داون و هیچ ئاماژەیەکی بەندەی لە پاڵدا نەبووە و ناشبێت. بەیارمەتی شوانی نێبەرەم (ز: 1958) وەڵامی ڤیدیۆیی کاکە: (عەبدوڵڵا سلێمان مەشخەڵ)م دایەوە و کاشکێ دەتبینی، هەروەها (سەربەست کەرکووکی) لەڕێگەی مۆبایلەوە چەند پرسیارێکی خۆزانی هەبوو. وەڵامی ئەویشم دایەوە بەڕاستەوخۆیی لە ناکارایی دیدەمدا. ئەوجا شوان دەزانێ لە کام فەیس بووك/Facebook دایە .

ڕەوایە گەر بڵێم لەم (80) قەسیدەیەتدا گزینگت داوە، گێت بەرداوەتە زیوانگە و دڵکەجاڕی وشەفرۆشیی و هەرزەگۆیی و تەنافبازیی و پیت و فەن زیندەبەچاڵکردن، زیندەبەچاڵکردنی جوانیی، جوانیی، جوانیی …. تاد، ئەوپەڕی جوانیی. مەودای هەڵفڕینی ژەنگنووسان، دووپشکنووسان، قەوزە نووسان زۆر کورتە و دەبنە خۆتە و ڕەشایی ژێر مەنجەڵ، ئەوانگەل میدیۆزا و ئەهریمەنی وێژەن. هەموو جواناسێك تووك و نەفرەتیان لێ دەكات نا..نا.. ئیتر سکاڵا لە شیعر مەکە، نەکەی.. ئەوە نییە نەك (پێکی ئەشق، بگرە گۆزەی پێی بۆ هەڵناویت.) بە تارای سرووش و تاسەی وێناندن و تەزووی خۆدۆزینەوە دایپۆشیویت. لە بەرزەخی بوونژیان + نەبوونمردندا لایەلایەت بۆ دەکات. لەو ئانەیدا خەریکی دۆنایدۆنیت بۆ بوونە: (هەڵۆ مێرد)ی چوون هەڵۆ قژ چەرمووی ڕێمانێکم، بەختەوەر خۆت. تاکە جوانی لەوەدایە خۆ بناسی و گوێ بۆ زەنگی ناخ بتەکێنی هەی بەهرەمەندی گۆڕانکار. بە سەد و بیست و چوار هەزار سروەت دەسپێرم. گیانەکەم، لە دەقێکمدا هەیە کە پێش وشە جوانیی هەبووە، ئا ئەوە جوانییە بۆ هاوتا و بێ مانەندە وشەی ئەفراندووە و وشەش ئێمەی هاویشتووەتە ناو کایەکەوە تا وەك کەلایەك بین لە کریستاڵ.. ئا.. ئا.. کەلایەك و بەس.
لەو گەمەیەدا کەلا دەبێتە گرێڵەبەن و پەیتا پەیتا غلۆر دەبێتەوە هەتا ئەوسەری دیکەی بەنەکە، بە واتای تەجریدabstract هەمان دوو خاڵەکەی دەسپێك و کۆتایە.
ئازیزەکەم. تۆ وتەنی: بەتاڵ. بەتاڵ. بەتاڵ. بەتاڵ ئەو دوو خاڵە.

هەمان دووخاڵی سەر جووتە نوونی: (ژیان و مردن)ەکەی: (دوا تاریکی)تە. ئا.. ئا.. خاڵە مەزنەکەی و لە منی بژنەوە: گشت ڕووەو

ئەو خاڵە دەچین. هەم لە خاڵەکەش پەیدا بووینە، تیۆری (Big Bang)یش وای گوتووە، ئەوجا بە (ڕاستی) وەربگریت، یان (نموونەیی). خۆ ڕاستیشە وتووتە: (جوانی هەموو کات هی من بووە) سەنگ و مەحەکە. ئەمیش (شکۆی) پەیامەکەتە.

لەدوا ئاواتمدا دەخوازم لە بەندە زیاتر بژیت و (80) ساڵ تێپەڕێنی. دێمەوە سەر کرۆکی ڕۆمان، کە دامێنی تەمەنمم بۆ تەرخانکرد، هونەرێکە سەربەخۆی خۆی. دەڵێم: ئامانجی نووسەرەکەی هەر ئەوە نییە، کە بڕوا بەو عالەمەی بکەین و لەگەڵ کەسێتییەکانی بژین، بەڵکو دەشبێ لایەنی: 1- چێژ. 2- سەرسامیی لەلامان دروست بکات، ڕێگەی بۆ ئەم مەبەستە. 1- شەپۆلی ئاگایی. 2- گێڕەرەوەی ناوخۆی. 3- چیرۆك لەناو چیرۆك. 4- دەقئاوێزانیی لە هونەرەکانی تروووو…، چونکە هونەرەکان – لەوانیش ڕۆمان – زەرووورەتی خۆی لە موغامەرەی بێکۆتایی دەدۆزێتەوە، بۆیە بەهیچ شێوەیەك (تەعریف)ێکی سەقامگیر نییە بۆ ئەم هونەرە ڕوو لە پێشە. ڕەگەزەکانی بەند ناکرێن لە قاڵبی ئاساییدا. شێوە لە هونەردا بە هیچ جۆرێك پیرۆز و موقەدەس نەبووە و نابێت بەمەرجێك، ئەگەر ئەو شێوەیە لە بەرژەوەندیی بابەت بووبێت. بەڵام ڕۆمان کەڵکمەند بووە لە جۆر و شێوەی پیتەکان و دامەزراندنیان لە پانتایی لاپەڕەدا، بەکارهێنانی وێنە و نیگار و قەرزکردنی دەقی تر و …. تاد، وەك ڕەخنەگر دکتۆر: (یومنی العید) دەڵێت: (خوێندنەوەی ڕەخنەیی ئاگادار لە پەیکەری دەقی نوێ، دەخوازێ یارمەتی خوێنەر بدات لە چێژ وەرگرتن و زانینی نهێنییەکانی گەمەکە و هونەری داڕشتنەکان).

لەڕێگەی خوێندنەوەی زانستی (شێوە)وە، خوێنەر دەگاتە ناوەرۆك و بابەت و بەهیچ پێودانگێك گەمەیەکی شکڵبازی نییە… نا، بە نموونە: جیاوازی ئۆکسجین و ئۆزۆن لە ژمارەی گەردیلەکانیاندا نییە، یەکەمیان دوو گەردیلەیە و دووەم سێ گەردیلەیە، بەڵکو جیاوازییەکە لە (پەیوەندی ناو خۆیی ئەو گەردیلانە)دایە. هەڵبەتە بە زیادکردنی گەردیلەیەکی، ئۆکسجین نابێتە ئۆزۆن. ئەمەیش لەم بەراوردەماندا دەکەین، ناشێت دوور لە (ناوەرۆك) بڕوانینە (شێوە)، چونکە لە بنەمادا نووسین بەرجەستەکردنی مانایە و ناشکرێ چۆی بکەینەوە لەو مانایەدا و بەس. کەواتە: دوو ڕەگەزی پێکهێنەرن. دابڕاندنی ئەو دوو ڕەگەزە، بەلامەوە مەودا جەوهەریی و هونەرییەکە لە دەست دەچن، دەمێکە (هینری حجی) گوتوویەتی: (گرینگ ئەوە نییە چی دەنووسیت، بەڵام چۆن دەنووسیت.) لەم سۆنگەیەوە (باختین) بۆچوونێکی ڕاستی دەراندووە: (ڕۆمان تاقە ڕەگەزێکی ناتەواوە، واش دەمێنێتەوە، ئەزموونێك لە ئاستی شکڵدا بەرەو پوختبوون (کمال) دەبات، ڕێگەی

دیش هەن.) ئەمەش وا لە خوێنەری ئەمڕۆ دەکات، کە واز لە (بێ لایەنی)ی خۆی بێنێ و وەکو بەشدارێك ڕۆبچێتە پێچاوپێچی دەقەکەوە، وەکو بەشدارێك لە تەك کەسەکاندا و تێهەڵکێشی جێکات و (فەزا)کان. حەزمدەکرد دووبارە بە ئەزموونە ڕۆحی و هونەرییەکەمدا بچیتەوە لە ڕۆمانی: (ڕەنگستانی ئەفسانە، یان ئەفسانەی ڕەنگستان). چاوی داهێنەران ماچ دەکەم و رێزم بۆ داهێنان هەیە. بەتایبەتی چاوی: (تۆ و ئەحمەدی مەلا)، هەردووکتان لە پلەی باڵای داهێنانی شیعردا و (ئەدیب نادر) لە پلەی باڵای داهێنانی چیرۆکدا و: (کاروان عومەر کاکەسوور)یش لە پلەی باڵای داهێنانی رۆماندا دەبینم. هیوام بە گەنج زۆرە و نیشانەی گۆڕانکارین.

تێبینی: من شێوە رۆمانێکم هاویشتە ناو کایە هونەرییەکەوە،کە سەربەخۆمە.
عەبدوڵڵا سەڕاج
18/6/2016 فنلاند

گەرانەوەیەک بێریڤان … جەمال حەمە سەعید

فێستیڤاڵی جیهانی دوو هەزار و شانزە بۆ نمایشی فلیمی دوکومێنتی،
لە شاری ئەمستردامی پایتەختی هۆلندا ب□□و□چوو،
یەکێک لەو فلیمانە، بەرهەمی دەرهێنەری کورد زەهاوی سەنجاوی (47 ساڵ) بوو، بە ناونیشانی، “گەرانەوەیەک The Return”
بابەتی “گەڕانەوەیەک” ئاکامە سەختەکانی کۆمەڵکوژی و ڕاونانی یەزیدییەکانە لە شەنگال بەدەستی داعش.

شوێنی دەرهێنانی ئەم فلیمە، کەمپی ئاوارەکانی یەزیدییەکانە لە باجد کەندال لە کوردستانی باشوور. لەم بارەوە دەرهێنەر لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێت: ” لە چوارچیوەی هونەری سینەماییدا، کارەسات و کۆمەلکوژی یەزدییەکان بە جیهان دەناسێنم، هەروەک چۆن نوسەران و مێژووناسان، مێژوو دەنووسنەوە، منیش ئاوا لە ڕێگای کاری سینەماییەوە، واقعی ژیانی ئەمرۆی ئاوارەکان دەخەمە ڕوو.”

ئەم فلیمەش بووە جێگەی سەرنجی زۆری بینەرانی هۆڵەندی و خەڵکانی تری و لەو پەیوەندەدا، بۆ چوار جار لە هۆڵی سینەمای جیاوازدا لە ئەمستردامدا نمایشدرا.

فلیمی" گەرانەوەیەک" لەسەر هەلومەرجی ژیانی پڕئازاراوی یەزیدییەکانە لە ناوچادردا، لەدوای کارەساتی جەرگبڕی هێرشی دڕندانەی
داعش بۆ سەر شەنگال و ناوچەکانی تر، ڕزگاربووانی ئەم تراجیدیایە لە چ بارێکی دەروونیدا دەژین؟ چۆن بیردەکەنەوە؟ چۆن دەڕوانن لە ژیان؟ چۆن هەڵسوکەوت دەکەن؟ تۆ دەڵێیت چی؟ کاردانەوەت چۆن دەبێت، کاتێک کە گوێبیستی بەسەرهاتی باوکێکی لێقەوماو دەبیت، باسی بەسەرهاتی ڕفاندنی کچەکەی دەکات؟ مامەڵەت لەگەل ئەو منداڵانە چۆن دەبێت، کە لەبەرچاوی خۆیان دایکیان کوژران یان سەربڕاون؟ ئێستاش تەنیا ماونەتەوە؟
چۆن ڕەفتار لەگەڵ ئەو منداڵە ماتانە دەکەیت، کە لێتاو دڵی پڕ ئەشکیان ئۆقرە ناگرن، ئەو ژن و کوڕە گەنجانە، کە لە ئەنجامی زەبری دەروونی، نائومێدی و بێئارامی و ترسی لێڕادەبەدەر، باڵی بە سەر ژیانیاندا کێشاوە؟ کچێکی گەنجی سویدی بە ڕەگەز کورد،* شیلان ئاتروشی (35 ساڵ)، کە لە سوید گەڕاوەتەوە، پیشەی پەرستیارە، لەگەڵ دکتۆر لوقمان پێکەوە لە نەخۆشخانەیەکی سویدی لەو کەمپەدا کار دەکەن، شیلان بە سەرما و بە ناو قوڕوچڵپاودا، سەردانی ئاوارەکان دەکات، دەرمانیان بۆ دەبات، سەردانی یەک بە یەکیان دەکات و
ئەوانیش کارەسات و ڕووداوی خۆیان بۆ شیلان دەگێڕنەوە. ئیتر شیلان بە گوێگرتن و کاردانەوە پیشان دان، دەبێتە هاوبەشی غەم و ئازاری کۆمەڵکوژی و ڕاونانی ئەم مرۆڤانە، بەم جۆرە ئەم پەرستیارە جارێک بە گوێگرتن، جارێکی تر بە گریان و چاوی پڕفرمێسکەوە، بە خەندە و خۆشەویستی باوەشی گەرم بۆ ئاوارەکان دەکاتەوە.

لەلایەکی ترەوە، ئەم خانمە بە ڕەسمکردن و گۆرانی و یاری، کات لەگەڵ منداڵانی کەمپەکە دەباتە سەر. شیلان لە ناو منداڵاندا ڕۆڵێکی گرنگ و بەرچاوی دەگێڕێت، بە جۆرێک هەموو منداڵانی کەمپەکە ئەم پەستیارە دەناسن و دەبێتە مایەی متمانەو دڵنەواییان. کاری شیلان هەر بەوە ناوەستێتەوە، کە ئاوارەکان بەسەربکاتەوە، بۆ هانای نەخۆشەکانەوە بچێت و لە ئێش و ئازاری منداڵان کەم بکاتەوە، بەڵکو لە چادرێکدا چاوی بە حالەتێکی ئالۆز دەکەوێت ، ژنێک کە هەموو پەیوەندییەکی بە جیهانی دەرەوە پچڕاندووە. ئەم ژنە لە ئەنجامی

زەبر و ئەشکەنجەی دەروونی خۆی لەناو چادرێکدا زیندانی کردووە، قسە لەگەڵ کەس ناکات، شیلانیش بۆ دەرهێنانی ئەو ژنە لەو هەلومەرجەی تێیکەوتووە، دەکەوێتە گێڕانەوەی ڕابوردووی ژیانی خۆی، کاتێک کە منда□ بووە، چۆن بەهۆی نەخۆشییەوە، قاچەکانی باش گەشە نەکردووە، دەرئەنجام کەمئەندام لێدەرچووە.
سەرەڕای ئەوەی کیشە و گرفتی زۆری بۆ دروست دەبیت … بەڵام هێز دەدات خۆی و ئازایانە ئەو گیرگرفتانەی ئەم نەخۆشییە بۆی هێناوەتە پێشەوە، بەسەریاندا زاڵ دەبێت و ئێستاش لە دۆخێکدایە، کە دەتوانێت بە دڵێکی گەورەوە هاوکاری ئاوارەکان بکات. بەم جۆرە وردە وردە شیلان دەتوانێت تواناییەک ببخشێت بەو ژنە، کە هەستێت و دەرگای ڕوو بەدەوەرە لە خۆی بکاتەوە.

شیلان لە کورتە چاوپێکەوتنێکیدا ووتی، ئەمەوێت لەلایەک بە گێڕانەوەی بەسەرهاتی خۆم، ئاوارەکان هانبدەم بۆئەوەی بتوانن بە سەر ژیانی خۆیاندا زاڵ بن، لەلایەکی تریشەوە، من وەکو پەرستیاری کەمپێک هەوڵ دەدەم چیرۆک و کارەساتی ئەو خەڵکە بە گەلانی تر بناسێنم. هەر بەردەوام لە خزمەتی ئاوارەکانی کەمپەکەدابم.
و شایانی باسە، لە دوای تەواو بوونی فلیمەکە، لە چوارچێوەی بەرنامەی فێسیتڤالەکەدا لەڕێگای دیمانەیەکەوە، زەهاوی وەڵامی چەند پرسیارێکی دایەوە و ئاماژەی کرد بە ئاین و کەلتوری یەزدییەکان. لە کۆتاییشدا، بە گەرم و جۆشوخرۆشییەوە دەستخۆشی لە شیلان و دەرهێنەری فلیمەکە کرا.
شیلان ، چەند ساڵیک لە مەوبەر لە سویدەوە گەراوەتەوە، لە نەخۆشخانەیەکی سویدی لە هە‌ولێر و هاوکات لە کەمپی باجد کەندال، وەک پەرستیار کار دەکات.

سنوری قلیاسان و سنوری دێگەڵە … بۆ!!؟ … ساوێن بەهادین نەسیم

ئەگەر لە ماوەی ٢٢ ساڵی حکومڕانی کوردیدا لە باشور، یەکێک لەهەرە کۆسپە گەورەکانی بەردەم هەرێم ئەو جیاکارییە بوبێت کە لە نێوان زۆنی زەرد و زۆنی سەوزدا هەیە ، ئەوا دەتوانین بڵێین ئەمە

درێژکراوەی بەرژەوەندییەکانی وڵاتانی ناوچەیی بوە و لەسەر خاکی ئەمە ڕەسم کراوە ، خۆ ئەگەر ئەمە بوبێتە هۆی ئەوەی کە نەتونرا بێت ئیدارەیەکی یەکگرتو لەسەر خاکی باشوری کوردستان دروست بکرێت ، ئەوا دەگەڕێتەوە بۆ غیابی ئیرادەی نەتەوەیی لای سەرانی حیزبی دەستەڵاتدار ، بە واتایەکی تر بەرژەوەندی دەستەیەک لە ناو حیزبەکاندا وای کردوە هەمو پرسە نیشتمانییەکان بخرێتە خزمەت ئەو دەستەیەوە ، زۆنی زەرد و زۆنی سەوز وێنەی شکشتی ئیدارەیەکی یەکگرتوە ، خۆ ئەگەر ئەوەشمان قبوڵ بێت ئەوا هاوسەنگی نێوان ئەم دو زۆنە بەستراوە بە بونی جۆرێک لە میرنشینی لەم دو زۆنەدا ، ئەوەی لای من گرنگە بیڵێم ئەوەیە کە خۆپیشاندانی سپی مامۆستان ئەگەر چی توانی زۆر سنوری باش تێپەڕێنێ و هەمو چین و توێژەکان لە دەوری خواستی مامۆستایانان کۆبکاتەوە ، بەڵام ئەگەر مامۆستیان ویستبێتیان شەقام بکەنە پاشخانی داواکارییەکانی خۆیان ، ئەوا کاتێک نوێنەرایەتی دروست دەکەن ، دیسانەوە حیزب لە ڕێگەی دەمامکەکانیانەوە دێنەوە ناو خۆپیشاندان و بە ئاراستەی بەرژەوەندی حیزبی خۆیان دەبەن ، ڕاستە مامۆستایان دەنگێکی حەق بەژ بو ، بەڵام کاتێک ئەم دەنگانە دەخرێتەوە ناو سەبەتەی حیزب ، ئیتر وک ئەوە وایە خۆپیشاندانەکانت بە بەشایی بێت ، داواکاری مامۆستاین ڕوی لە حیزبەکان بو ، دەبو حیزبەکان بهاتنایەتە بەردەم شەقام و چۆکیان دابدایە ، نەک نوێنەرەکان بە پێکەنینەوە بچنە بەردەم حیزبێک کە کۆی ئەم قەیرانانە لە ئەستۆی ئەودایە ، بە حوکمی ئەوەی زۆرینەی دەستەڵات لای ئەوە ، سەرەڕای ئەوەش دەبینین ئەم حیزبە لە سنوری قەڵەم ڕەوی خۆیدا کەس ناوێرێت فزە بکات ، وە لەوەش ناشیرین تر سنوری زۆنی زەردە کە دەبینین چۆن هەر ڕێژەی بە بیانویەک و هەر جارەی چەند کەسێک ناهێڵن بچنە ئەو دیو سنوری دەگەڕێ ئەگەر چی پارێزبەندی یاسایشی هەبێت .

ئەوەی لەم خۆپیشاندانەی مامۆستایان ١٤/١ ، بە تایبەت ئەو وێنانەی لە بەردەم پەردی قلیاساندا گیراوە و نوسیویانە دەگەڕێ زەنگێکی مەترسیدارە ، وە زەمینە خۆش دەکات بۆ فراوانخوازییەکانی پارتی ، بە تایبەت کە دەوترێت پردەکەی قلیاسان سنوری دەگەڕێیە ، ئەمە دەکاتە فراوانکردنی سنوری زۆنی زەرد و پارتیش خۆی ئەمەی دەوێت ، بە جۆرێکی دەیکە خۆمان سنورەکەی بە ڕادەکێشین بە ناو سلێمانی ، دەتونرا ناوێکی تری بنرێت وەک دیواری بەرلین ، یان هەر ناوێکی تر ، ئەگەر چی ئەم دروشمە لە نیەتی ڕێگریکردن و دیکتاتۆریەتەوە هاتەوە ، بەڵام دەتوانرێت بە دیوێکی تردا تەفسیری تر هەڵگرێت لە قلیاسان بەودیودا بەم دروشمە بخۆیتە سەر زۆنی زەرد ، بۆیە باشتر

وایە ئەم دروشمە نەوترێتەوە تا خۆپیشاندانی مامۆستایان لە قازانجی هیچ حیزبێک نەشکێتەوە و شەقام گەورەتر بێت لە حیزب و حیزب ناچار بێت ، بێت لە بەردەم شەقامدا چۆک دابدات .

ڕێککەوتن لە پێناوو چی و یەکگرتن بۆچی ؟!!! … شکار محمد

ڕێککەوتنی ی.ن.ک و گۆڕان تەنهاو تەنها دەرمانێکی کاتی بۆ هەور کردنەوەی ئەو خەڵکە ، چونکە هەردوو لا باش دەیان زانی گەر کارێکی لەو جۆرە نەکەن خەڵکی گەر لێیان ڕانە پەڕێت سزایەکی زۆر باشی ئەو دولایەنە ئەدەن ، بە دەنگ و پشتیان لێ ئەکەن و ئەمەش ئەبێتە گەورەترین ترس کە هەموو لایەنێکی سیاسی هەیەتی و ئەم دوو لایەنە بەتایبەتی ، گۆڕان پێکهاتە زۆرینەییەکەی یەکێتیە کۆنەکانن و بەشێکی کەمی یەکگرتوو و بەشێکی زۆر کەمی پارتی و کەمینەیەکیش بۆ لایەنەکان بەشێکیان ئیسلامیەکانن، یەکێتیش کە خۆی دۆخی ناوو خۆیی جێگیرنیە و مل ملانێیی توندی ناو هەر دوو باڵەکە بە ڕوونی تا وەکوو ئەم چرکە ساتەش بەردەوامە ، سەرەڕایی هەندێک بیر و بۆ چوونی جیاوازیش کە لە نێو هەردوو باڵە کەدا هەن ، هەر دوو لایەن ی.ن.ک و گۆڕان لە ترسی لە دەست دانی دەنگ دەرانیان و پەرت نە بوونی دەنگە کانیان بەلای پارتی ودا بەشنەبوونەوەی دەنگە کانی بە ئەولایەنانە ، هاتن بۆ واژۆکردنی ڕێککەوتن نامەیەک کە بە بیروو ڕای من تەنها بۆ دامرکاندنەوەی ڕقی خەڵکی زۆنی نیلی و سەوز بوو کە بەناوی هاوسەنگی هێزەوە کرا ، هیچی دیکە لە سەرو بەندی ڕێکەوتنە کەدا دەیان وت لە ماوەی سێ مانگ دا کاریگەری ئەم ڕێککەوتنە لەسەر بزۆووی هاوڵاتیان دە بێت ، من ماوەی ئە و مانگانە کە بەسەر ڕێککەوتنەکەدا تێپەڕیوە و کاریگەر یە کەی کە چەندە و چی بوە من ئە مەیان بۆ ئێوە جێ دێڵم ، ماوەیەکە بە ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ لە بەرپرسان و کادیر و هەڵسووڕاوانی هەردوولا دەبیستین کە بەنیازی یەکگرتنن ، جا یەکگرتنەکە بە هەر شێوە و قۆناغێک بێت بەڕای بەندە ڕێککەوتنە کەش جگە لە ترسی دەنگدەرانیان سەرەتایەک بوو بۆ یەکگرتیان و هەنگاوێکی سەرەتاییانەی هەر دوو لابوو ، سەبارەت بە یەکگرتنەکەش کە دەبیستین

ئەم دوو لایەنە بەنیازی یەکگرتنن ئەم هەنگاوە یان جددیە و لە سەر ئاستی باڵای هەردوو لا چەند کۆبوونەوەیەکی داخراو و نهێنی کراوە ، هەموو حەدەسێکی سیاسی بەدەر نییە لە لایەنی پۆزەتیف و نەگەتیف ، خۆی من لێرەدا تەنها ئاماژە بە سلبیاتی یەکگرتنەکە ئەدەم ، دابەش بوونەوەی ئەو پێک هاتانەی گۆڕان کە ئاماژەم پێدا بەتایبەت کۆنە ئیسلامیەکان ‘ شەڕی ناوخۆ ‘ بە لایەنەکان ئەم توێژانەی ناو گۆڕان ڕاستەوخۆ گەر بەرهەڵستیشی نەکەن بێ گومان لەبزووتنەوەکە دەنە دەرەوە ، بۆیە من ئاماژە بەسلبیاتەکە ئەدەم چونکە لەسەر ئاستی لەکاڵی هەردوولا هیچ هەنگاوێکی بۆ نەنراوە و بەتایبەت لەلای ڕێکخستنەکانی هەردوولا ، لای خەڵکی دەنگدەری هەر دوولا تا ڕادەیەک ئەم پرسە تەمووژاویەو نەزانراوە ، درووست بوونی جیاوازی لەنێوان هەڵسووڕاوانی گۆڕان و کادیرانی یەکێتی ئەمەش گەر لەسەرەتای یەکگرتنەکە ڕوونەدات لەدوای قۆناغی سەرەتایی ڕوو ئەدات ، پیشانەدانی دو دیوی لە لایەن یەکێتییەوە بەوەی لەگەڵ پارتی ڕیککەوتنی ستراتیژیان هەیە و ناتوانن لێ ی دەربچن و لەم دیویشەوە لەگەڵ گۆڕان ڕێککەوتن بکەن ، ئەگەر بڕیار وا بێت پارتی قۆرخی دەستەڵاتی کردوە ئەی ئەم بە هەڵوەستیە لە پای چی ، ئەگەر بۆ هاوسەنگی هێزیشە ، کەواتە چۆن دەبێت یەکێتی ببێتە پاشکۆ ، ئەگەر ئەجێندایەکی تری لە پشت نەبێت خۆ بە ئیستحقاقیش بێت ئەوا کورسی ئەم یەکگرتنە دەبێت زۆربەی دەستەڵاتە سیادیاکن لای ئەم یەکگرتنە بێت ، بەڵام ئەوەی کە هەیە زۆر پێچەوانەیە ، بە تایبەت خۆ حەشاردانی گەندەڵەکانی ناو یەکێتی لەژێر پەردەی ئەم یەکگرتنەدا ، گەر لەپێچینەوەیەکی توووند و تا ئاستێک یاساییانە لەگەر بەرپرسەکانی یەکێتی نەکرێت دڵنیابن گەندەڵی هەندەو هەندەیکە کۆڵەکە ئەبێت ، بەڵام گەر خوودی کاک نەوشیروان سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی بکات و چواردەور وازی لێبهێنن ئەمەیان شیکاریەکی وردی دەوێت ، لەنێ پێچینەوەی سەرجەم ئەو کەسانەی کە بەگەندەڵیەوە تێوە گلاون بەدرێژایی حوکمی زۆنی سەوز تا وەکو ئێستا ئەمەیان گەر بشکرێت چەن کەسێک بگرێتەوە بەڵام جددی نابن بۆ کەسانی دیکە ، قبوڵنەکردنی ئیسلامیەکان لای یەکێتیەوە ، ئەم ئەگەر و ڕووداوانەو چەندانی تر بەڵام چەند پرسیارێک دروست ئەبێت ئایا جوابی ئەم پرسیارانە تەنها بە قسە ئەبێت یاخوود بە کردەوە؟ بۆ لەیەکێتی جیابوونەوە؟ بۆ دەچنەوە ناو یەکێتی؟ چۆن لەگەڵ دزو مافیا و چەتەی نەوتی و پیاو کوژدا هەڵ ئەکەن؟ ئەی لە ژێر چ ناوێکدا یەک ئەگرن کە ئەم نیشتیمانەتان فێری دژە گەندەڵی کرد ئێستا چۆن گەندەڵ و دز و داوێن پیس ئەکەنە هاوخەبات و هاو سەنگەری خۆتان ؟ ئایا هەر لەسەردەمی باڵی ڕیفرمدا بمانایەتەوە باشتر نەبوو لەم لێکترازان و

یەکگرتنە؟

دەرک کردن بە مەترسی گەورە و هەوڵی پاراستنی ناوچەکە… ئامانج کەریم

لەدوای ململانێی قورسی سیاسی لە نێوان لایەنە سیاسییەکاندا لە هەرێمی کوردستان و بەتایبەتی بزوتنەوەی گۆڕان وەک بەرەیەک و لایەنە سیاسییەکانی حوکمڕانی لە هەرێمی کوردستان یەکێتی و پارتی وەک بەرەیەک و پاشان گەشتن بەو باوەڕەی کە دەبێت هەموان لەژێر چەتری حکومەتێکی بنکە فراواندا کە ببنەوە و هەر لایەنە و بەرنامە و ئەجێندای خۆی پەیڕەو بکات لەو حکومەتەدا ، هەڵبەت هەر لەسەرەتای دروست بونی بزوتنەوەی گۆڕان بە دروشمی بەرەو بەدامەزراوە کردنی دامودەزگاکان بە دامەزراوەی نیشتیمانی بە خولی ئۆپزسێون بونەوە و دواتر وەک شەریکێکی خاوەن پشکی گەورە کە هێزی دوهەم بووە ، بەگوێرەی ئیستیحقاقی ئینتیخابی بووە شەریک لە حکومەتدا و چەند وەزارەتێکی سیادی و کاریگەری وەرگرت کە ئیرادە و ویستی چاکسازی و بە دامەزراوەی کردنی ئەو وەزارەتانە و دامودەزگاکانی سەر بەو وەزارەتانەی لەپشتەوە بو ، ئەمە لە کاتێکدا کە هەرێمی کوردستان لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوی حکومی خۆماڵی هەمیشە لەژێر ئەجێندای وڵاتانی دراوسێدا بوەو ویستی کەک نەبون و کەرتو پەرتی نێو ماڵی کورد ستراتیجی ئەجێندای سیاسەتی ئێران و تورکیا بووە ، بە تایبەتی و بەداخەوە هیچکام لە یەکێتی و پارتی نەیان توانیوە لەژێر ئەو فشارە سیاسیانەی دەرەکیدا دەربچن و ببنە خاوەنی بەرنامە و سیاسەتێکی نیشتیمانی کە هەر ئەمەیش هۆکار بووە بۆ نەبونی کیانێکی سەربەخۆ و ستراتیجێکی نیشتیمانی بە هێز ..

بزوتنەوەی گۆڕان لە کاتێکدا بەویستی بەدامەزراوەی کردنی دامودەزگا و حکومەتێکی بە دامەزراوەی هاتە گۆڕەپانەکە و بە هێزێکی گەورەی مەدەنیەوە کە ئەمەیش لەگەڵ ڕەگی سیاسەتی وڵاتانی

دراوسێدا و بەتایبەت ئێران و تورکیا نایەتەوە و هەر زوو بەزوو لە لایەن پارتیەوە لە موعادەلەی سیاسی ئاوت کرا ، بە ئەوەی هیچ دەنگدانەوە و پەرچەکردارێکی نێو دەوڵەتی و دیموکراتی خوازی هەبێت ، کە ئەمەیش تەعبیرە لە نەبونی ویستی چاکسازی و بەنیشتیمانی کردنی دامو دەزگاو هێزی پێشمەرگە لەلایەن پارتیەوە و یەکێتیش بە هەڵبژاردنی بە دەنگی وەرنەگرتنی هەڵوەستی جدی لەو پرۆسە تەتالیتاریەدا کە پارتی کردی بە مانای OK دەت بە پارتی و لە ئەنجامدا هەمان خاڵی پاراستنی سیاسەت و ئەجیندای دەرەکی دەتەوە لە ناوچەکەدا .. لەدوای ئەم ڕوداوانە و خەسڵپاندنی پارتی و هەڵای میدیای و نانەوەی پشێوی و تا دەستبردن بە قوتی خەڵکی و موچەی کەمئەندامان بە پەل کێش کردنی بزوتنەوەی گۆڕان بە ناو کایەیەکی سیاسی ترسناک کە سەر لەبەری بێنی خوێن و ئاشوبی شەڕێکی تری ناو خۆی و برا کوژی لە دەت و مەبەستی پارتی لێرەدا تەکمە کردنی زۆنی خۆیەتی کە بەزۆنی زەرد ناوزەند دەکرێت و بارگاوی کردن و پەل هاویشتنەتی بە دانانی بناغەیەک لە زۆنی سەوزیشدا بە تایبەت دوای ١٢ی ئۆکتۆبەر و داخستنی گەورەترین دامەزراوە ی چاودێری و یاسادانان کە پەرلەمان بو ..

هەر بۆیە بزوتنەوەی گۆڕان لەم دیدەوە ڕێگا چارەی هەوڵی دەستانە و پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ یەکێتیدا گرتە بەر تا ئاستی ڕێکەوتن نامەیەک وەک هەنگاوی یەکەم بە پاراستنی هەرێمی کوردستان بە گشتی و زۆنی سەوز بەتایبەتی. مەبەستیش لەم هەنگاوانە پتەو کردنی سەنگەری بەرگری سیاسیە و هێنانەوەی سەنگی هێزە لە بەرامبەر پارتیدا و هەر لەم ڕوانگەیەشەوە پارتی هەوڵی تەواوی خستە گەڕ و بە ویستی هەڵوەشاندنەوەی ئەو ڕێکەوتنامەیە و دروست کردنی درز و کەلەن بە ئەو نزیک بونەوەیە تا لەو ڕێگایەوە ئامانجەکانی خۆی کە درێژە پەیدەری سیاسەتی تورکیای عوسمانییە بپێکێت و لەم هەنگاوەیشدا دەتوانین بڵێین گەر سەرکەوتویش نەبوبێت کاریگەری هەبووە ..

هەر لەم دیدەوە و هەست کردن بە مەترسی لەسەر ناوچەکە ، لایەنە ئیسلامیەکان لە ئیستادا لە هەوڵی دروست کردنی بەرەیەکی ئیسلامیدان و پێ دەچێت لە بەردەم هەڵبژاردندا بە پەرتەوازە نەبونی دەنگە ئیسلامیەکان و دزە نەکردن و دا نەشکاندن بەلای لایەنەکانی تردا ، لیستێکی قەوارە گەورەی ئیسلامی دروست بکەن کە تەواوی لایەنە ئیسلامیەکان لە خۆیدا کۆ بکاتەوە .. وێڕای جێبەجێ نەکردنی خاڵبەندیەکانی ڕێکەوتن نامەکەی نێوان بزوتنەوەی گۆڕان و یەکێتی

پێ دەچێت لە ماوەیەکی کورتدا هەنگاوی دوهەمی ڕێکەوتنەکە بخرێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە ، کە ئەویش بریتی دەبێت لە یەک گرتنی گۆڕان و یەکێتی و بەم هەنگاوەیش دەتوانرێت هاوسەنگی هێز لە نێوان دو زۆنی زەردوو سەوزدا بپارێزرێت.

بەشی دووهەمی مێژووی خلافەتی ئیسلام,مێژووی خلافەتی ئەمەویەکانە,کە بە خلافەتی معاویەی کوڕی ئەبی سوفیان دەستی پێکردوە:-

ژیلوان شۆڕش محمد صالح

موعاویەی کوڕی ئەبی سوفیان:-خۆی و باوك و دایك و یەزیدی برای ڕۆژی داگیرکردنی مەککە لە لایەن سوپای ئیسلامەوە بون بە موسوڵمان,موعاویە کوڕی ئەبی سوفیانی کوڕی ابی حەربە,ئەبی سوفیانی باوکی دوژمنی خوێنخۆری پێغەمبەر بوە تا ڕۆژی داگیرکردنی مەککە (کە بە ناچاری بۆتە ئیسلام),دایکی ناوی هندە و بەوە ناسراوە کە دوای کوشتنی حەمزەی مامی پێغەمبەر لە شەڕی ئوحد بە پیلانێکی ئەم هندە ناو سکیان بۆ هەڵدڕیوە و جەرگەکەی بە کاڵی جوە وەك تۆڵەیەك بۆ کوشتنی براکەی بە دەستی حەمزە,نەنکی موعاویەش ئەو کەسەیە کە لە قورئاندا بە حمالە الخگب فی جیدها حبل من مسد ناوی هاتوە.

معاویە ماوەیەك نوسەری بەردەستی پێغەمبەر بوە و نزیکەی 100 وتەی پێغەمبەر لە دەمی ئەوەوە دەماو دەمی کردوە.معاویە پیاوێکی زۆرزان و لەسەر خۆو فێڵباز بوە,گەلێك وتە هەن کەوەك ستایشکردنی بۆ ریایی دراونەتە پاڵی بەڵام زۆر کەم پشتڕاستکراونەتەوە,خەلیفە ئەبو بەکر بە یاوەری یەزیدی برای موعاویە لە گەڵ سوپای نێردراو بۆ داگیرکردنی شام ناردویەتی کاتێکیش یەزیدی برای مردوە بوە بە جێگری لە دیمەشق,لە ماوەی خلافەتی عمر و عوسمان والی دیمەشق

بوە,دوای کوشتنی عەلی بوە بە یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان.کاتێ کە عەلی لە مزگەوتی کوفە بە دەستی عەبدولرەحمان کوڕی مەلجەم کوژرا,دانیشتوانی شارەکە حەسەنی کوڕی عەلیان کردە خەلیفە,بەڵام لە ژێر فشار و ترسی لە هێرشی معاویە بۆ سەر کوفە حەسەن دەستی لە خلافەت هەڵگرت بۆ معاویە بە مەرجێك دوای مردنی معاویە خلافەتەکە بگەڕێتەوە بۆ حەسەن و لە گشت دانیشتوانی مەدینە و حجاز و عێڕاق ببورێ و هەمو قەرزەکانی بۆ بداتەوە,معاویەش هەمو مەرجەکانی قبوڵکردو بوە یەکەم خەلیفەی ئەمەویەکان لە دمشق لە ساڵی 41 ی ك□چی و هەر لەو ساڵەشدا مەروان کوڕی حەکەمی کرد بە والی مەدینە و زیادی کوڕی باوکیشی کردە والی بەسرە و کوفەو تەواوی عێڕاق ئەنکی ئەم حەکەمە زەرقای کچی وەهەبە کە ناوبانگی بوە لە لەشفرۆشیدا و خاوەن ئاڵا بوە,لە كۆمەڵی ئەوسای حجازدا لەشفرۆشە بەناوبانگەکان ئاڵا بە سەر ماڵەکانیاندا هەڵواسراوە,زیادیش ناوی باوکی نەزانراوە,جارێك جارێك بە کوڕی عبید السقفی و جارێك بە کوڕی سفیانی باوکی موعاویە ناوبراوە,دایکی زیاد ناوی سمیە بوە و جاریەی الحارس بن کلدە السقفی بوە,عبید السقفی گرتویەتە خۆی,لە خلافەتی ئەبو بەکردا بۆتە ئیسلام,لەخلافەتی عەلیدا والی فارس بوە و دوای کوشتنی عەلی لە موعاویە یاخی بوە,معاویەش لە یەكێ لە کارە فێڵ و تەڵەکەبازیەکانیدا ئەم زیادەی کردە برای خۆی بە ئامادەکردنی چەند شایەتێك سوێندیانخوارد کە ئەبوسوفیانی باوکی موعاویە کاتی خۆی لاقەی سمەیەی دایکی زیادی کردوە و دوای 9 مانگ ئەم زیادەی بوە بەوەش کردیە برای خۆی و وڵاتی فارسیش کەوتە ژێر دەستەڵاتی و زیادیش بوە پشت و پەنا بۆی.

موعاویەی کوڕی ئەبو سوفیان یەکەم خەلیفەی ئیسلام بوە کە پێش مردنی خۆی یەزیدی کوڕی وەك(وەلی عەهد)کردۆتە جێگری خۆی و بە فێڵ و تۆقاندن تەماع و دابەشکردنی سامانی وڵاتانی داگیرکراو بەسەر کاسەلێساندا ڕەزامەندی موسوڵمانانی بۆ وەرگرتوە.
لە ماوەی خلافەتی موعاویەدا داگیرکردنی وڵاتانی دراوسێ بەرەو ڕۆّهەڵات و ڕۆژئاوا و باکور بەردەوام بوە,موعاویە ماوەی 20 ساڵ میری شام بوە,20 ساڵیش وەك خەلیفە لە شام حوکمڕان بوە و لە ساڵی 60 ی كۆچی مردوە و نزیکەی 77 ساڵ ژیاوە و تا مردنیشی هەندێ تووك و نینۆکی پێغەمبەری لابوە و وەسیەتی کردوە کە مرد کاتی لە گۆڕنانی بیخەنە ناو دەم و چاوی.

یەزیدی کوڕی موعاویە:-پیاوێکی کەتەو گۆشتن و تووکن بوە,بە مەیخۆری و داوێنپیسی ناسراوە,معاویەی باوکی پێش مردنی خۆی

کردویەتی بە وەلی عەهد,ئەو کردەوەیەشی بوە مایەی نا ڕەزایی ئەسحابەکانی پێغەمبەر و کوڕانی خەلیفەکانی پێش خۆی.
موعاویە پێش مردنی بەیعەی(ڕەزامەندی)دانیشتوانی شامی بۆ بونی یەزید بە خەلیفە لە دوای خۆی وەرگرتبو,کاتێکیش نوێنەری ناردە مەدینە بۆ وەرگرتنی ڕەزامەندی دانیشتوانەکەی,حوسەینی کوڕی عەلی ئەبو تالیب و عبداللەی کوڕی زوبەیر بەرپەچیاندایەوە و ڕازی نەبون لە سەر بونی یەزید بە خەلیفەی ئیسلام.

حسێنی کوڕی عەلی ئەبو تالیب لە ژێر داواکاری دانیشتوانی کوفە کە پەیتا پەیتا بە نامەو نێردراو هەر لە کاتی خلافەتی موعاویەوە داوایان لێ ئەکرد بێتە کوفە و بانگەشەی خلافەتی خۆی بکات و بەڵێنیان ئەدایێ کە پشتگیری بکەن,بۆیە تەماعی بون بە خەلیفە و گێڕانەوەی خلافەت بۆ نەوەی پێغەمبەر لە بەنی هاشم و ڕق و کینەی لە مێژینەی نێوان هەردوو بەنی هاشم و بەنی ئومەیە لە هۆزی قوڕەیش وایکرد کە حسین بە دەنگ داوای دانیشتوانی کوفەوە بچێت لە ڕۆژی 10 ژی الحجە بە یاوەری ژمارەیەك لە پیاو و ژن و منداڵی خێزانەکەی و هەندێ لە هەوادارانی لە مەککەوە بەرە و عێڕاق کەوتە ڕێ,کاتێکیش هەواڵ گەیشتە یەزید نامەیەکی نارد بۆ والی کوفە (عوبەیدواللە کوڕی زیاد)بۆ بەرەنگاربونەوە و کوشتنی حسین,عوبەیدواللە سوپایەکی چوار هەزار کەسی بە سەرکردایەتی عومەری کوڕی سەعد کوڕی ئەبی وەقاس ناردە سەر ڕێی حسین(کە ژمارەی قافڵەکە بە خۆیەوە ئەگەیشتە 100 کەس),خەڵکی کوفەش هەر وەك چۆن پشتیانکردە عەلی باوکی و حوسەین هەر ئاوەهاش بە دەنگ حسێنەوە نەچون و کاتێکیش حوسێن خۆی لەو بارەدا دیت,داوای لە سەرکردەکەی سوپاکەی یەزید کرد کە خۆی بداتە دەستیان و بیبەن بۆلای یەزید و دەست بخاتە دەستی بەڵام بێ سوود بو چونکە ئەوان بۆ لەناو بردنی هاتبون,بۆیە لە شەڕێکی نا بەرامبەردا حسین و هەوادارانی کۆمەڵکوژکران و سەری حسێنیان لە جەستەیکردەوە و لە ناو تەشتێکدا بردیان بۆ عبیداللەی کوڕی زیاد لە کوفە.

کوشتنی حسین و خاووخێزان و هەوادارانی بە شێوەیەکی یەکجار دڕندانە ئەنجامدراوە بە دەستی کەسانێك کە ڕابردویان جێگەی گومان بوە,چونکە یەکێك لەوانە کە عوبەیدواللە کوڕی زیاد بوە,دایکی ناوی مەرجانە بوە و کۆیلەی عبدالرحمان کوڕی حەسان بن سابت بوە و بە کۆمەڵ لە لایەن داوێنپیسانی ئەو کاتەوە لاقە کراوە لەوانەش زیاد ئبن ابیە بوە,مەرجانە دوو کوڕی بوە یەکێکیانی ناو ناوە عباد و ئەوی دیکەیان عوبەیدواللەو نەزانراوە باوکیان کێیە,بۆیە زیاد ئبن

ئەبیە کە خۆشی نەزانراوە کێ باوکیەتی داڵدەی داون و گرتونیەتە خۆی و ناوی ئەویان هەڵگرتوە,سەیر ئەوەیە کە عباد لە سایەی خلافەتی ئیسلامدا بوە بە والی سجستان لە کاتی خلافەتی معاویە و عوبەیدواللەش بوە بە والی بەسرە و دواتر والی لە کوفە.

ساڵی 63 ی کۆچی دانیشتوانی مەدینە و دەوروبەری بە سەرۆکایەتی عەبدواللەی کوڕی زوبەیر لە یەزید هەڵگەڕانەوە و عەبدوالله بوە خەلیفە,یەزیدیش سوپایەکی گەورەی بە سەرکردایەتی یەزیدی کوڕی موسلم ناردە سەریان و لە شوێنێك کە پێی ئەوترێ(حرە راقم)دانیشتوانی مەدینە بەرەنگاری سوپاکەی یەزید بونەوە و ,شەڕەکە بە تێشکاندنی دانیشتوانی مەدینە کۆتایی هات و 3500کەس لە مەوالی و 1400 کەس لە ئەنسارەکان و لە قورەیشەکانیش 1300 کەس کوژران کە زۆریان ئەسحابەی پێغەمبەر بون,لەشکرەکەی یەزید چونە ناو شاری مەدینەو کەوتنە تاڵانکردنی سەر و ماڵی دانیشتوانی شارەکە و فەسادکردنی ژن و کچانی شارەکە و کار گەیشتە ئەوەی هەزار کچ بێبنکران و ساڵی داهاتوش زیاتر لە هەزار زۆڵ لە دایك بون.

دوای داگیر کردنی مەدینە لەشکرەکەی یەزید بەرەو مەککە کەوتنەڕێ,لە ڕێگا سەرکردەی لەشکرەکە یەزید کوڕی موسلم مرد و پێش مردنی خۆی یەکێکی دیکەی کردە جێگری,سوپاکەش لە ساڵی 64ی کۆچی گەیشتنە مەککەو دوای گەمارۆدانی شارەکە کەوتنە بۆردومانکردنی بە مەنجەنیق و داروبەرد و خانوی شارەکەیان دا بەسەر یەکداو سوتاندیان و بەرگی کەعبە و سەربانەکەی و هەردوو قۆچی بەرانەکەی کە خودا ناردبووی بۆ ئیبراهیم کە بیکاتە قوربانی لە جیاتی ئیسماعیل,بە ئاگری مەنجەنیقەکە سوتان.
یەزید لە ناوەڕاستی مانگی رەبیع الاولی ساڵی 64ی کۆچی مردوەو موعاویەی کوڕی کراوە بە خەلیفە لە جێگەکەی,عبداللەی کوڕی زوبەیریش لە مەدینە بانگەشەی بۆ خۆیکرد وەك خەلیفە لەهەمانکاتدا.
موعاویەی کوڕی یەزید:-یەزیدی کوڕی موعاویە پێش مردنی موعاویەی کوڕی کردە جێگری خۆی وەك (وەلی عەهد) و لە مانگی رەبیع الاولی ساڵی 64 ی کۆچی بوە جێگری باوکی,گەنجێکی ڕەوشت باش بوو لەبەر دەردەداری جەستەی خلافەتەکەی لە دوو مانگ تێپەڕی نەکرد لە تەمەنی 21 ساڵیدا کۆچی دوایکرد و پێش مردنیشی نەیویست جێگر بۆ خۆی دابنێت.

عیبرەت لە جێبەجێکردنیدایە …
بەختیار شارەزوری

ئەگەر گەڕان هەوڵێک بو بێت بۆ ئەوەی ڕەوتی مێژوی بەریەککەوتنەکان لەسەر لاشەی نەتەوەیی کورد کرا بێت و کۆتای پێبهێنرێت ، یان ئەوەی پێ ی دەوترێت ڕێککەوتنی نێوان تورکیا و ئێران ، کە بە درێژایی مێژوو کورد بوتە چەکی دەستیان و کارتی دەستیان بۆ شەڕ و فرۆشتنەوەی کارتەکنایان بەیەکتر ، ئەمەش هەر لە شەڕشکانەوە تا دەگاتە میرنشینەکان و هەر لە سوارەی حەمیدییەوە تا دەگاتە یەزدان شێر درێژ کراوتەوە ، لە ئێستاشدا خۆی بە فۆرمەکی ترەوە نمایش دەکاتەوە ، ئەگەر سەیری ئامانجەکانی بزوتنەوەی گۆڕان بکەین ئەوا کار لەسەر دو ڕەهەندی سیاسی و ستراتیژی دەکات :

1. ستراتیژی سەربەخۆ : واتا هەرێم ببێتە خاوەن ستراتیژی سەربەخۆی خۆی و ئێران و تورکیا وەک دو دەوڵەتی دراوسێ بن ، لەسەر بنەمای بەرژەوەندییە هاوبەشەکانیان و بنەماکانی دەوڵەتی دراوسێ مامەڵە بکەن ، نەک پاشکۆیەتی بە ستراتیژی ئێرانی یان تورکی ، بە ئەمەش زەمینەی گشتی لەبار بو چ لەسەر ئاستی ناوچەیی و چ لەسەر ئاستی جیهانی ، بە مانایەکی تر بزوتنەوەی گۆڕان ویستی لە ڕێگەی دەنگ و کورسی پەرلەمانییەوە بە خەباتەکی بێ خوێن و پەرلەمانی قورسایی هەبێت ، کار بۆ ئەم ئامانجانەی بکات ، وە کار لەسەر دروستکردنی فشار بکات بۆ سەر پارتی و یەکێتی تا ئەو ڕێککەوتنە ستراتیژیە کە هەیە و درێژکراوەی هەمان ڕێککەوتنە مێژوییەکانی تری نێوان تورکیا و ئێرانە هەڵبوەشێنرێتەوە و ڕێککەوتن لەگەڵ ئەم دو وڵاتە بکاتە ڕێککەوتنەکی تر و هەرێم خاوەنی سەربەخۆی خۆی بێت ، خۆ ئەگەر کورد لە ئێستادا بوبێتە هێزێک کە هەمو بەرەکان پێویستیان پی ی بێت ، ئەوا کورد دەتوانێت لەم کاتەدا ئەو ڕێگە مێژوییە بپچڕێنێت و بونیادی خۆی بنێت ، بە تایبەتی تر دوای بەهاری عەرەبی و دەرکەوتنی داعش ، کە زەمەیەن لەبار بو بۆ ئەوەی کورد بتوانێت لە پاشکۆیەتییەوە ببێتە هێزێکی کاریگەر و هاوپەیمانی هەمو بەرەکان .
2. بە نیشتمانی کردنی پرسەکان : لەسەر ئاستی ناوخۆیش دەیویست کار بکات لەسەر گواستنەوەی جۆری حکومڕانی و دەوڵەتداری لە ئەقڵی خێڵ و پاشایەتی و وەلی عەهدەوە بۆ سیستەمەکی پەرلەمانی پتەو و بە

نیشتمانی کردنی ئەو دەزگایانەی کە ڕەهەندی نیشتمانیان هەیە ، وەک ئەوەی تەفسیر دەکرا گۆڕان نەهاتبو بە ئەوەی هێزەکانی تر سفر بکاتەوە ، بەڵکو دەیویست هێزکان ناچار بکات ، کار بۆ بە نیشتمانی کردنی پرسە گرنگەکان بکەن ، تا ئامادە بن ئەم ئەرگی مێژوییە ببەن و ئەم هەڵە سیاسی و جوگرافی و ئابوری و جیۆپۆلەتیکییە لەدەست نەچێت ، گۆڕان ویستی ئیرادەیەکی وا دروست بکات کە ئەم هەڵە بکاتە قۆناغی وەرچەرخانی مێژوویی .

ئەوەی جەنگەی تەمامانە پارتی و یەکێتی لەبەر بەرژەوەندی سەرانیان نەک نەیان توانی کار بە ئەم ئامانجانە بکەن ، بەڵکو جارەکی تر بونەوە بە پاشکۆیەکی کارتەنی و بەردەوامیدان بە ڕێککەوتننامەی ستراتیژی ، کە جگە لە وەکالەتی ئێرانی و تورکی هیچی تر نیە و هەمان مێژووە خۆی دوبارە دەکاتەوە ، وە بەمەشەوە نەوەستان دەستیان کرد بە دانانی سەدان سیناریو بە دژایەتی کردنی گۆڕان کە نەخشەکەی لە تاران و تورکیاوە بە دەکێشرا ، خۆ ئەگەر گۆڕان مەبەستی بو بێت نەخشەی سیاسی هەرێم بگۆڕێت ، ئەوا ئەو گۆڕینە بو کە لە بەرژەوەندی نەتەوەییدا بو ، وە لە زەرەری بازرگانە جاشەکانی تورکیا و ئێراندا دەبو ، بۆیە هەر زو کەوتنە داڕشتنی سەدان سیناریو بە گۆڕان و بە تایبەتیتر نەوشیروان مستەفا ، خۆ ئەگەر ئیرادەیەکی نیشتمانی بەهێز هەبوایە ئەوا چی ئێران و چی تورکیاش ناچاردەبون بەم ڕێکەوتنە ، چونکە بەرژەوەندی گەورەیان لەگەڵ هەرێم هەیە و وە ڕای نێودەوڵەتیش ئەو ئامادەگییەی تیا بو هاوکاری ئەم پرسە نیشتمانییە ببێت ، بەڵام کاتێک کە بزوتنەوەی گۆڕان لەبەر نەبونی یەک دەنگی نەیتوانی ئەم کارە بە ئامانجەکانی بکات و بە تایبەتی تر دوای نەخۆش کەوتنی مام جەلال و دروستبونی فرە دەسەڵاتی ونبونی سەنتەر لە ناو یەکێتیدا ، پارتی وەک حیزبەکی تاکتیکی توانی بە تەواوەتی یەکێتی بکاتە پاشکۆیەکی لەرزۆکی خۆی و تەواوی دەستەڵاتەکان لای خۆی کۆبکاتەوە ، بۆیە بزوتنەوەی گۆڕان یارییەکەی گۆڕی بەوەی نەهێڵێت هاوسنگی هێزی نێوان زۆنی سەوز و زۆنی زەرد بگۆڕێت و زیاتر پارتی فراوانخوازی بکات و گوێ بە دەنگ و ئەنجامی سندوقەکانی دەنگدان نەدات ، بۆیە کاری لەسەر پرسی ڕێککەوتنی نێوان گۆڕان و یەکێتی کرد ، بەڵام هەر زو دیار بو کە یەکێتی ئەو یەکێتییە نیە تازە بتوانێت ئەو ئیرادەیەی هەبێت کار بە هاوسەنگی هێز بکات ، بەهۆی تەکتیکەکانی پارتییەوە ، هەر بۆیە گۆڕانەوە بە ڕێککەوتنە ستراتیژیەکە و ئەو ناهاوسەنگی دەستەڵاتیان قبوڵ بو کە ئێستە یەکێتی وەک پاشکۆی کارتەنی دەبینرێت ، بە مانایەکی تر ڕێککەوتنی ستراتیژی بەشکارییە لە نێوان

تورکیا و ئێراندا و پارتی و یەکێتی وەکالەتی ئەم دو دەڵەتە دەکەن ، ئیتر هەر هێزێکی تر لەدەرەوەی ئەمانە دروست بێت دەبێت ڕازی بێت بە پشک لەسەر حسابی یەکێکیان وەک یەکگرتو ، کۆمەڵ و حیزبە بچوکەکانی تر ، لە ناو ئەو ڕێککەوتنە ستراتیژیەدا ، ئیتر ئەوەی پێ ی دەوترێت دەنگ دان ئەنجامەکەی هەر دەبێت بچێتەوە سەر هەمان دابەشکاری پۆستەکان لە پشکی پارتی و یەکێتی ، گۆڕان هەر زوو ئەوەی دەزانی کە عیبرەت لە تاکتیک و سیناریو شوان خەڵەتێندا نیە …. بەڵکو عیبەرەت لە جێبەجیکردنیدایە … ئەگەر بزانن و دەرکی پێ بکەن .

” پێشمەرگە : پەرژین و شورەی پۆڵاینی ش□ش□”… . سەعید ئەمانی

گەر قەندیلی قەڵای ڕاسان
هەتا ئێستا بە شکۆوە
سەربەرز و ئازاد وێستاوە

گوشاری هێزی دوژمن و
گورزی پیلان و شگردی نەیارانی
بە چۆکیدا نەهێناوە

شەقڵی بن چەکمە و پۆتینی داگیرکەران
لەسەر پشت و شان و پیلی
نە نەخشاوە

هەنگی شۆڕش
لەنێو کەندوی ئەشکەوتیدا
لە ئامێزی دارستان و
لێڕەواری سەر سەوزیدا
پوورەی داوە

بۆتە ڕووگە و ئاسۆی هیوای
چەوساوەکان

ژێردەستان و زۆر لێکراوان
لە چوار لاوە

چون دیواری شورەی ورەی
هێزی گەریلا و پێشمەرەگەی
گەلێک بەرزە و
وەک پاوانێک
بەو پەرژینە پارێزراوە.

باران تۆ لە کوێی … شیعری : نەوزاد بەندی

باران تۆ لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ڕوخانی کەعبە ؟
هەرسێکیان ..
چ کافرستانێ تێ کەوتین ..خودایە !
باران تۆ لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ڕوخانی کەعبە ؟
هەرسێکیان ..
چ کافرستانێ تێ کەوتین ..خودایە !
باران تۆ لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟

هەردووکیان …
یان ڕوخانی کەعبە ؟
هەرسێکیان ..
چ کافرستانێ تێ کەوتین ..خودایە !
باران تۆ لە کوێی ؟
حوکمی کورد کوشتینی ..
سەری مانگی لە بیر چۆوە فەرمانبەر …
ئەوە کفرە یان لادان لە پێغەمبەر ؟؟؟
هەردووکیان …
یان ڕوخانی کەعبە ؟
هەرسێکیان ..
چ کافرستانێ تێ کەوتین ..خودایە !